Gradivo za razpravo v Nacionalnem svetu za knjižnično dejavnost

SLOVENSKE SPLOŠNE KNJIŽNICE DANES:
stanje, problemi, razvojni trendi

Silva Novljan
Eva Kodrič-Dačić
Breda Karun

Center za razvoj knjižnic
Narodna in univerzitetna knjižnica

KAZALO VSEBINE

1. UVOD **3**

1.1 OBSEG ŠTUDIJE 3
1.2 METODOLOGIJA MERITEV 3

2. POSLANSTVO SPLOŠNIH KNJIŽNIC **4**

3. KONCEPT MREŽE SPLOŠNIH KNJIŽNIC **5**

3.1 ELEMENTI MREŽE SPLOŠNIH KNJIŽNIC 5
3.2 DRUGE ZAHTEVE ZA VZPOSTAVITEV MREŽE 6

4. GEOGRAFSKA POKRITOST SLOVENIJE S KNJIŽNIČNO DEJAVNOSTJO **6**

4.1 PRAVILNIK O POGOJIH ZA IZVAJANJE KNJIŽNIČNE DEJAVNOSTI KOT JAVNE SLUŽBE (2003) 6
4.3 IZPOSOJEVALIŠČA V LETU 2004 15
4.3 RAZVITOST IZPOSOJEVALIŠČ (LETO 2002, VIR: RAZVID 2002, CEZAR) 15

5. DEJAVNOST SPLOŠNIH KNJIŽNIC V ŠTEVILKAH **16**

5.1 MREŽA SPLOŠNIH KNJIŽNIC SLOVENIJE: ABSOLUTNE VREDNOSTI (LETO 2004) 16
5.2 IZBRANI KAZALNIKI DEJAVNOSTI SPLOŠNIH KNJIŽNIC (LETO 2004) 19
5.3 DOSEGANJE NORMATIVOV IN VREDNOSTI, DOLOČENIH V STANDARDIH (LETO 2002) 21

6. RAZVOJNI TRENDI **29**

7. SPLOŠNE KNJIŽNICE V KNJIŽNIČNEM SISTEMU SLOVENIJE 2004 ..... **36**

8. MEDNARODNE PRIMERJAVE **37**

8.1 LIBECON 37
8.2 LIBECON: PRIMERJAVA PO SKUPINAH DRŽAV (2001) 38

9. RAZVOJNA PROBLEMATIKA **40**

9.1 Razvoj mreže splošnih knjižnic po drugi svetovni vojni 40
9.2 Pomen in naloge splošnih knjižnic v sodobnem svetu 41
9.3 Knjižnična mreža 42
9.4 Izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe 49
9.5 Knjižnični prostor 51
9.6 Oprema in opremljenost knjižnic 53
9.7 Knjižnična zbirka 54
9.8 Knjižnični delavci 56
9.9 Uporaba knjižnice 59

10. SPLOŠNE KNJIŽNICE IN KNJIŽNIČNI SISTEM **61**

10.1 Povezovanje z drugimi vrstami knjižnic in drugimi ustanovami 61
10.2 Zagotavljanje enotnih strokovnih osnov za delovanje mreže splošnih knjižnic 61
10.3 Predlogi NSKD za boljše delovanje sistema 63

1. Uvod

1.1 Obseg študije

Ocena delovanja in analiza problematike delovanja slovenskih splošnih knjižnic je zahtevna naloga, za katero je potreben ustrezen čas, predvsem pa konkretne zahteve oziroma metodologija, ki bi ju moral določiti Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Opis in ocene delovanja slovenskih splošnih knjižnic, ki jih navajamo v študiji so zato mestoma parcialne. Kvantitativni podatki o delovanju knjižnic, ki so navedeni v prvih poglavjih, izdatno ilustrirajo obseg opravljenega dela splošnih knjižnic, vendar pa na njihovi osnovi še ne moremo izvajati zaključkov o kakovosti njihovega dela oziroma o ustreznih razvojnih usmeritvah ali o pravilnosti ukrepov kulturne politike. Predvsem ni bilo določenih benchmarkov za primerjalno preverjanje (razen če v tem smislu razumemo Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe), na osnovi katerih bi lahko ugotavljali razvitost in uspešnost mreže.
Uspešnost opravljanja knjižnične dejavnosti kot javne službe lahko zato ocenjujemo glede na

- izpolnjevanje mednarodno priznanih nalog in norm, ki jih splošnim knjižnicam predpisujejo mednarodni dokumenti in nacionalni standardi,
- izpolnjevanje Resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2004-2007,
- izpolnjevanje nalog, ki jih knjižnicam nalaga Zakon o knjižničarstvu 2001 in podzakonski akti,
- knjižnične sisteme v drugih državah,
- odzivanje splošnih knjižnic na aktualne potrebe družbe.

S podatki, ki jih imamo na razpolago, smo se v gradivu dotaknili vseh navedenih področij.

Ocene in komentarji v nadaljevanju pa seveda ne izhajajo le iz statističnih meritev, temveč so ekspertna ocena stanja in pomena določenih dejavnikov.

V študiji ni obdelano predvsem področje računalniške infrastrukture, ki ga v okviru sistema COBISS pokriva IZUM, in tehnične opremljenosti individualnih knjižnic.

1.2 Metodologija meritev

Študija temelji predvsem na podatkih, ki jih o dejavnosti splošnih knjižnic zbira Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici v okviru

- rednih letnih statističnih raziskovanj (v nadaljevanju: Vir: statistika CeZaR) in
- triletnih meritev, ki jih center opravlja za izdajanje mnenj o razvitosti knjižnic, za vpis knjižnic v razvid (v nadaljevanju: Vir: razvid CeZaR).

Statistični podatki so dostopni na spletni strani NUK http://www.nuk.uni-lj.si/navigacija.cgi?jezik=slo&kategorija=0.kis , rezultati meritev za vpis v razvid pa niso javno dostopni.

Medtem ko letna statistična raziskovanja tečejo že več desetletij in predstavljajo le zbirne podatke o knjižnični dejavnosti osrednjih knjižnic (60 knjižnic, z letom 2003 61), pa so bile meritve za izdajo mnenj za vpis knjižnic v razvid knjižnic izvedene šele dvakrat (za leto 2002 in 2005) in so se nanašale na celotno mrežo izposojevališč splošnih knjižnic: osrednje knjižnice, krajevne knjižnice, bibliobus, postajališča premičnih zbirk.

Ker agregatni statistični podatki kažejo relativno ugodnejše rezultate od tistih, ki smo jih dobili z merjenjem posameznih izposojevališč, v študiji predstavljamo rezultate obeh meritev.

Kot že omenjeno, je bil čas za pripravo analize prekratek, zato smo se morali opreti na že opravljene raziskave in izračune. V nadaljevanju bomo navajali najnovejše podatke s katerimi razpolagamo. Statistični podatki predstavljajo leto 2004, podatki merjenj za vpis knjižnic v razvid knjižnic pa leto 2002. Pri nekaterih mednarodnih primerjavah smo uporabili podatke za leto 2001, pri primerjavah v okviru slovenskega knjižničnega sistema pa leto 2004.

Dodatni vir za predstavitev problematike so tudi podatki o katalogizaciji v sistemu COBISS (Vir: IZUM).

2. Poslanstvo splošnih knjižnic

Osnovno vodilo pri vzpostavljanju mreže splošnih knjižnic je vsem prebivalcem Slovenije, tudi skupinam prebivalcev s posebnimi potrebami (Zakon o knjižničarstvu, 2001, 16. člen), zagotoviti dostop do storitev knjižnic, ne glede na to, kje prebivajo. Pri tem je treba upoštevati njihove specifične socialne, intelektualne, fizične in druge možnosti, vključno s potrebami prebivalcev na narodnostno mešanih območjih (25. člen Zakona o knjižničarstvu) in zamejskih Slovencev (26. člen Zakona o knjižničarstvu).

Knjižnica v skladu s strokovnimi načeli organizira zbirko knjižničnega gradiva in virov informacij z namenom zagotavljati posameznikom in skupinam dostopnost in uporabo lastnega gradiva in z njim povezanih informacij, medknjižnične izposoje, zunanjih dostopnih informacijskih virov (Zakon o knjižničarstvu, 2001, 6. člen).

Splošna knjižnica je namenjena informiranju in potrebam prebivalcev po izobraževanju, raziskovanju, kulturi in razvedrilu ter razvijanju pismenosti, zato:

- omogoča dostop do knjižničnega gradiva in informacij v knjižničnem informacijskem sistemu in v drugih informacijskih sistemih, kakor tudi rabo knjižničnega gradiva;
- seznanja z dosežki preteklega in sedanjega človekovega delovanja in ustvarjanja ter podpira dialog med kulturami;
- zagotavlja dostop do vseh vrst informacij in gradiva ter uradnih dokumentov, ki so pomembni za lokalno skupnost;
- oblikuje zbirko domoznanskega gradiva in informacij;
- se vključuje v vseživljenjsko učenje;
- razvija in utrjuje bralno kulturo, sodeluje pri informacijskem opismenjevanju in vzpodbuja prebivalce za uporabo knjižnice;
- utrjuje in razvija strokovnost, organiziranost, povezanost in enotnost knjižničarske dejavnosti (Standardi za splošne knjižnice, 2005, člen 1.2).

Oblike knjižnične dejavnosti, ki jih mora splošna knjižnica izvajati v okviru javne službe so predpisane z Zakonom o knjižničarstvu: zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva, zagotavljanje dostopa do knjižničnega gradiva in elektronskih publikacij, izdelovanje knjižničnih katalogov, podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov, posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev, sodelovanje v medknjižnični izposoji in posredovanju informacij, pridobivanje in izobraževanje uporabnikov, informacijsko opismenjevanje, varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik, drugo bibliotekarsko, dokumentacijsko in informacijsko delo (2001, 2. člen). Sodelujejo pa tudi v vseživljenjskem izobraževanju, zbirajo, obdelujejo, varujejo in

posredujejo domoznansko gradivo, zagotavljajo dostopnost in uporabo gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna na elektronskih medijih, organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture, organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle s posebnimi potrebami, organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo (2001, 16. člen).

3. Koncept mreže splošnih knjižnic

Današnja mreža splošnih knjižnic je rezultat šestdesetletnega sistematičnega dela na razvoju slovenskega knjižničarstva. Neposredno po drugi svetovni vojni so bili sprejeti prvi predpisi o ljudskih knjižnicah, imenovane so bile tudi prve študijske knjižnice.
Pravne in strokovne temelje za izgradnjo mreže je prinesel prvi slovenski zakon o knjižnicah leta 1961, zakon o knjižničarstvu leta 1982 pa jih je določil za osrednje organizacije knjižničnega informacijskega sistema Slovenije.

Današnja zakonska ureditev predpisuje lokalnim skupnostim, da morajo svojim prebivalcem zagotoviti knjižnično dejavnost. Vsaka občina mora zagotoviti knjižnično dejavnost za svoje občane tako, da ustanovi splošno knjižnico sama ali skupaj z drugimi občinami, ali tako, da poveri opravljanje te dejavnosti s pogodbo drugi splošni knjižnici v soglasju z njenim ustanoviteljem. Če ustanovi več občin skupaj splošno knjižnico, določijo medsebojne pravice in obveznosti v aktu o ustanovitvi. Če občina ne zagotovi knjižnične dejavnosti za svoje prebivalce, stori to država na njen račun. (Zakon o knjižničarstvu, 2001, 20. člen). Splošne knjižnice so torej v pristojnosti lokalne skupnosti.

3.1 Elementi mreže splošnih knjižnic

Mrežo sestavljajo različne vrste izposojevališč, ki so v skladu s Pravilnikom o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003, člen 3) definirana kot knjižnica ali del knjižnice, ki izvaja knjižnično dejavnost za uporabnike. Pravilnik v tem členu opredeli naslednje vrste splošnih knjižnic:

Osrednja knjižnica
Osrednja knjižnica, ki je splošna knjižnica za območje ene ali več občin, kjer po potrebi organizira mrežo krajevnih knjižnic ali postajališč potujoče knjižnice. Knjižnic s temi nalogami je danes 61.

Osrednja območna knjižnica
Območna knjižnica je splošna knjižnica, ki za območje pokrajine ali dela pokrajine opravlja posebne naloge v skladu s 27. členom zakona. Te naloge opravlja danes 10 osrednjih splošnih knjižnic.

Krajevna knjižnica
Krajevna knjižnica je organizacijska enota osrednje knjižnice, v kateri le-ta izvaja knjižnično dejavnost, če gre za strnjeno naselje z najmanj 1500 prebivalci in praviloma najmanj 4-kilometrsko oddaljenostjo od osrednje knjižnice ali druge krajevne knjižnice.
Standard za splošne knjižnice priporoča za večje kraje ustanavljanje knjižnic tako, da je večina prebivalcev oddaljena od nje manj kot 1,5 km. (2005, člen 2.3.1)

V mreži je bilo leta 2004 179 krajevnih knjižnic.

V krajih, kjer ni racionalno ustanavljanje krajevnih knjižnic, se knjižnična dejavnost zagotavlja s pomočjo potujoče knjižnice bodisi v obliki bibliobusa ali s pomočjo premičnih zbirk.

Potujoča knjižnica
Potujoča knjižnica je enota osrednje knjižnice, ki izvaja knjižnično dejavnost na postajališčih v naseljih z manj kot 1500 prebivalci ali za posebne skupine uporabnikov.
V letu 2004 je 11 bibliobusov povprečno dvakrat mesečno obiskovalo 576 krajev in se ustavljalo na 658 postajališčih.

Postajališče premične zbirke
Postajališče je lokacija, na kateri potujoča knjižnica izvaja knjižnično dejavnost, oziroma kraj, kjer se ustavljata bibliobus ali premična zbirka

V letu 2004 je bilo v mreži 110 krajev s 123 postajališči premičnih zbirk, ki jih je oskrbovalo (in približno 4 krat letno menjavalo) 32 osrednjih knjižnic.

3.2 Druge zahteve za vzpostavitev mreže

Osrednja knjižnica organizira območju in nalogam primerno mrežo organizacijskih enot in koordinira njihovo delovanje in zanje izvaja skupne funkcije (Standardi za splošne knjižnice, 2005, člen 2.2). Mreža organizacijskih enot je organizirana tako, da je sposobna zadovoljiti prebivalcem svojega območja večino zahtev po knjižničnem gradivu (Ibid., člen 2.3).

Splošna knjižnica je samostojna pravna oseba (v nadaljnjem besedilu: samostojna knjižnica), če izvaja knjižnično dejavnost za okvirno 10.000 in več prebivalcev. Knjižnica, ki izvaja to dejavnost za območje z manjšim številom prebivalcev, je enota samostojne knjižnice. (Zakon o knjižničarstvu, 2001, člen 19.)
Enote, krajevne knjižnice, ustanavlja osrednja knjižnica v krajih, oziroma za območja z več kot 1500 prebivalci, ki imajo bivališča oddaljena od knjižnice do 4 km, v mestih pa 1,5 km. Enaka razdalja velja za ustanavljanje postajališč bibliobusa ali premične zbirke, le da se ustanavljajo za kraje oziroma območja z manj kot 1500 prebivalci. Sedež krajevne knjižnice ali postajališča je navadno v gravitacijskem središču.

V mrežo vključena izposojevališča morajo izpolnjevati pogoje za izvajanje knjižnične dejavnosti iz 36. člena Zakona o knjižničarstvu (2001). Imeti morajo: ustrezen obseg in izbor strokovno urejenega knjižničnega gradiva, ustrezno število ustrezno usposobljenih strokovnih delavcev, ustrezen prostor in opremo, ustrezno organizacijo knjižnične dejavnosti. Na podlagi odločbe o izpolnjevanju teh pogojev se lahko registrirajo za izvajanje knjižnične dejavnosti.

4. Geografska pokritost Slovenije s knjižnično dejavnostjo

4.1 Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003)
Mreža splošnih knjižnic je bila formalno določena s Pravilnikom o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe iz leta 2003. Določa osrednje območne knjižnice, območja osrednjih območnih knjižnic, za katera izvajajo posebne dejavnosti, ter občine, za katere so posamezne osrednje knjižnice dolžne zagotavljati knjižnično dejavnost.

V pravilniku predpisana mreža ne določa krajev, kjer naj bi bile krajevne knjižnice ali postajališča potujoče knjižnice. Ustanovitev krajevne knjižnice oziroma način zagotavljanja knjižnične dejavnosti v konkretni lokalni skupnosti je prepuščen osrednji knjižnici.
Osrednja knjižnica organizira dostopnost knjižnične dejavnosti za vse prebivalce na svojem območju kot samostojni javni zavod. Lahko je enovita organizacija ali pa v skladu z

obsegom dejavnosti razdeljena na notranje organizacijske enote. Če na svojem območju organizira mrežo krajevnih knjižnic in potujoče knjižnice, le-te niso samostojne enote, ampak so del službe ali oddelka za delo z uporabniki.

Kadar so na območju splošne knjižnice naselja oziroma območja naseljena tako, da tvorijo zaključeno celoto z več kot 1500 prebivalci, ki so več kot 4 km oddaljena od osrednje knjižnice, organizira knjižnica izposojevališča oziroma krajevne knjižnice, ter postajališča potujoče knjižnice za naselja z manjšim številom prebivalcev.

Če gre za območja, kjer živijo pripadniki samoupravnih narodnih skupnosti, potem splošna knjižnica lahko povečuje ali zmanjšuje območje svojega delovanja v skladu z dogovori z občinami in v soglasju s strokovnimi službami Ministrstva za kulturo in nacionalne knjižnice.

Splošna knjižnica deluje v mreži, ki obsega osrednjo in krajevne knjižnice ter postajališča potujoče knjižnice in premičnih zbirk. Mreža je oblikovana tako, da omogoča primerno izvajanje knjižnične dejavnosti v vseh občinah, ki skupaj ustanovijo splošno knjižnico ali s knjižnico podpišejo pogodbo o izvajanju knjižnične dejavnosti (priloga 1: Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji). Sedež samostojne knjižnice (osrednja knjižnica) je načeloma v občini z največjim številom prebivalstva izmed tistih, ki so soustanoviteljice ali pogodbene partnerice knjižnice.

Osrednje splošne knjižnice v mestih, ki so središča širših območij, opravljajo tudi posebne naloge območnih knjižnic. Splošna knjižnica, ki opravlja posebne naloge območne knjižnice s soglasjem ustanovitelja, ima v pogodbi z ministrstvom, pristojnim za kulturo, podrobneje opredeljene naloge in njihovo financiranje. (Pravilnik, 2003, 17. člen)

Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji 2003

Zap. št.	Osrednja območna knjižnica	Zap. št.	Osrednja knjižnica	Zap. št.	Občina
1.	POKRAJINSKA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, MURSKA SOBOTA	1.1	Pokrajinska in študijska knjižnica, Murska Sobota	1.1.1	Murska Sobota
				1.1.2	Beltinci
				1.1.3	Tišina
				1.1.4	Gornji Petrovci
				1.1.5	Šalovci
				1.1.6	Kuzma
				1.1.7	Moravske Toplice
				1.1.8	Puconci
				1.1.9	Rogašovci
				1.1.10	Cankova
				1.1.11	Grad
				1.1.12	Hodoš/Hodos
		1.2	Knjižnica Lendava, Lendava Könyvtár Lendva, Lendva	1.2.1	Lendava/Lendva
				1.2.1	Črenšovci
				1.2.2	Kobilje
				1.2.3	Odranci
				1.2.4	Turnišče
				1.2.5	Dobrovnik/Dobronak
				1.2.6	Velika Polana
		1.3	Občinska matična knjižnica, Gornja Radgona	1.3.1	Gornja Radgona
				1.3.2	Radenci
				1.3.3	Sveti Jurij
		1.4	Matična knjižnica Ljutomer, Ljutomer	1.4.1	Ljutomer
				1.4.2	Križevci
				1.4.3	Razkrižje
				1.4.4	Veržej
2.	MARIBORSKA KNJIŽNICA, MARIBOR	2.1	Mariborska knjižnica, Maribor	2.1.1	Maribor
				2.1.2	Duplek
				2.1.3	Kungota
				2.1.4	Pesnica
				2.1.5	Rače – Fram
				2.1.6	Ruše
				2.1.7	Starše
				2.1.8	Šentilj
				2.1.9	Hoče – Slivnica
				2.1.10	Lovrenc na Pohorju
				2.1.11	Miklavž na Dravskem polju
				2.1.12	Selnica ob Dravi
		2.2	Matična knjižnica Lenart, Lenart	2.2.1	Lenart

Zap. št.	Osrednja območna knjižnica	Zap. št.	Osrednja knjižnica	Zap. št.	Občina
				2.2.2	Benedikt
				2.2.3	Cerkvenjak
				2.2.4	Sveta Ana
		2.3	Knjižnica Josipa Vošnjaka Slovenska Bistrica, Slovenska Bistrica	2.3.1	Slovenska Bistrica
				2.3.2	Oplotnica
3.	KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA DR. FRANCA SUŠNIKA, RAVNE NA KOROŠKEM	3.1	Koroška osrednja Knjižnica dr. Franca Sušnika, Ravne na Koroškem	3.1.1	Ravne na Koroškem
				3.1.2	Črna na Koroškem
				3.1.3	Mežica
				3.1.4	Prevalje
		3.2	Knjižnica Dravograd, Dravograd	3.2.1	Dravograd
		3.3	Knjižnica Radlje ob Dravi, Radlje ob Dravi	3.3.1	Radlje ob Dravi
				3.3.2	Muta
				3.3.3	Podvelka
				3.3.4	Vuzenica
				3.3.5	Ribnica na Pohorju
		3.4	Knjižnica Ksaverja Meška, Slovenj Gradec	3.4.1	Slovenj Gradec
				3.4.2	Mislinja
4.	OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE, CELJE	4.1	Osrednja knjižnica Celje, Celje	4.1.1	Celje
				4.1.2	Štore
				4.1.3	Vojnik
				4.1.4	Dobrna
		4.2	Knjižnica, Hrastnik	4.2.1	Hrastnik
		4.3	Medbčinska matična knjižnica Laško, Laško	4.3.1	Laško
				4.3.2	Radeče
		4.4	Knjižnica Mozirje	4.4.1	Mozirje
				4.4.2	Gornji Grad
				4.4.3	Ljubno
				4.4.4	Luče
				4.4.5	Nazarje
				4.4.6	Solčava
		4.5	Knjižnica Slovenske Konjice	4.5.1	Slovenske Konjice
				4.5.2	Vitanje
				4.5.3	Zreče
		4.6	Knjižnica Šentjur, Šentjur pri Celju	4.6.1	Šentjur pri Celju
				4.6.2	Dobje
		4.7	Knjižnica Šmarje pri Jelšah,, Šmarje pri Jelšah	4.7.1	Šmarje pri Jelšah
				4.7.2	Bistrica ob Sotli

Zap. št.	Osrednja območna knjižnica	Zap. št.	Osrednja knjižnica	Zap. št.	Občina
				4.7.3	Kozje
				4.7.4	Podčetrtek
		4.8	Knjižnica Rogaška Slatina	4.8.1	Rogaška Slatina
				4.8.2	Rogatec
		4.9	Knjižnica Toneta Seliškarja, Trbovlje	4.9.1	Trbovlje
		4.10	Knjižnica Velenje, Velenje	4.10.1	Velenje
				4.10.2	Šmartno ob Paki
				4.10.3	Šoštanj
		4.11	Knjižnica Mileta Klopčiča, Zagorje ob Savi	4.11.1	Zagorje ob Savi
		4.12	Medobčinska matična knjižnica Žalec, Žalec	4.12.1	Žalec
				4.12.2	Braslovče
				4.12.3	Polzela
				4.12.4	Prebold
				4.12.5	Tabor
				4.12.6	Vransko
5	KNJIŽNICA IVANA POTRČA PTUJ, PTUJ	5.1	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, Ptuj	5.1.1	Ptuj
				5.1.2	Destrnik
				5.1.3	Dornava
				5.1.4	Gorišnica
				5.1.5	Juršinci
				5.1.6	Kidričevo
				5.1.7	Majšperk
				5.1.8	Videm
				5.1.9	Zavrč
				5.1.10	Hajdina
				5.1.11	Markovci
				5.1.12	Podlehnik
				5.1.13	Sv. Andraž v Slovenskih Goricah
				5.1.14	Trnovska vas
				5.1.15	Žetale
		5.2	Knjižnica Franca Ksavra Meška Ormož, Ormož	5.2.1	Ormož
6.	KNJIŽNICA OTONA ŽUPANČIČA, LJUBLJANA	6.1	Knjižnica Otona Župančiča, Ljubljana	6.1.1	Ljubljana (del MOL)
		6.2	Knjižnica Bežigrad, Ljubljana	6.2.1	Ljubljana (del MOL)
				6.2.2	Dol pri Ljubljani
		6.3	Knjižnica Jožeta Mazovca v Ljubljani, Ljubljana	6.3.1	Ljubljana (del MOL)
		6.4	Knjižnica Šiška, Ljubljana	6.4.1	Ljubljana (del MOL)
				6.4.2	Medvode
				6.4.3	Vodice
		6.5	Knjižnica Prežihov Voranc Ljubljana – Vič, Ljubljana	6.5.1	Ljubljana (del MOL)

Zap. št.	Osrednja območna knjižnica	Zap. št.	Osrednja knjižnica	Zap. št.	Občina
				6.5.2	Brezovica
				6.5.3	Dobrova – Polhov Gradec
				6.5.4	Ig
				6.5.5	Škofljica
				6.5.6	Velike Lašče
				6.5.7	Horjul
		6.6	Knjižnica Jožeta Udoviča, Cerknica	6.6.1	Cerknica
				6.6.2	Loška dolina
				6.6.3	Bloke
		6.7	Knjižnica Domžale, Domžale	6.7.1	Domžale
				6.7.2	Lukovica
				6.7.3	Mengeš
				6.7.4	Moravče
				6.7.5	Trzin
		6.8	Knjižnica Grosuplje, Grosuplje	6.8.1	Grosuplje
				6.8.2	Dobrepolje
				6.8.3	Ivančna Gorica
		6.9	Matična knjižnica Kamnik, Kamnik	6.9.1	Kamnik
				6.9.2	Komenda
		6.10	Matična knjižnica dr. Slavko Grum Litija, Litija	6.10.1	Litija
				6.10.2	Šmartno pri Litiji
		6.11	Knjižnica Logatec, Logatec	6.11.1	Logatec
		6.12	Cankarjeva knjižnica, Vrhnika	6.12.1	Vrhnika
				6.12.2	Borovnica
7.	KNJIŽNICA MIRANA JARCA, NOVO MESTO	7.1	Knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto	7.1.1	Novo mesto
				7.1.2	Šentjernej
				7.1.3	Škocjan
				7.1.4	Dolenjske Toplice
				7.1.5	Mirna Peč
				7.1.6	Žužemberk
		7.2	Knjižnica Brežice, Brežice	7.2.1	Brežice
		7.3	Knjižnica Črnomelj, Črnomelj	7.3.1	Črnomelj
				7.3.2	Semič
		7.4	Knjižnica Kočevje, Kočevje	7.4.1	Kočevje
				7.4.2	Osilnica
				7.4.3	Kostel
		7.5	Valvazorjeva knjižnica Krško, Krško	7.5.1	Krško
		7.6	Ljudska knjižnica, Metlika	7.6.1	Metlika
		7.7	Knjižnica Miklova hiša, Ribnica	7.7.1	Ribnica

Zap. št.	Osrednja območna knjižnica	Zap. št.	Osrednja knjižnica	Zap. št.	Občina
				7.7.2	Loški Potok
				7.7.3	Sodražica
		7.8	Knjižnica Sevnica, Sevnica	7.8.1	Sevnica
		7.9	Knjižnica Pavla Golie Trebnje, Trebnje	7.9.1	Trebnje
8.	OSREDNJA KNJIŽNICA SREČKA VILHARJA, KOPER BIBLIOTECA CENTRALE SRECKO VILHAR, CAPODISTRIA	8.1	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper Biblioteca Centrale Srecko Vilhar, Capodistria	8.1.1	Koper/Capodistria
		8.2	Knjižnica Makse Samsa, Ilirska Bistrica	8.2.1	Ilirska Bistrica
		8.3	Matična knjižnica Izola, Izola Biblioteca civica di Isola, Isola	8.3.1	Izola/Isola
		8.4	Mestna knjižnica Piran, Piran Biblioteca civica di Pirano, Pirano	8.4.1	Piran/Pirano
		8.5	Knjižnica Bena Zupančiča, Postojna	8.5.1	Postojna
				8.5.2	Pivka
		8.6	Kosovelova knjižnica Sežana	8.6.1	Sežana
				8.6.2	Divača
				8.6.3	Hrpelje-Kozina
				8.6.4	Komen
9.	GORIŠKA KNJIŽNICA FRANCETA BEVKA, NOVA GORICA	9.1	Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova Gorica	9.1.1	Nova Gorica
				9.1.2	Brda
				9.1.3	Kanal
				9.1.4	Miren-Kostanjevica
				9.1.5	Šempeter-Vrtojba
		9.2	Lavričeva knjižnica, Ajdovščina	9.2.1	Ajdovščina
				9.2.2	Vipava
		9.3	Mestna knjižnica in čitalnica Idrija, Idrija	9.3.1	Idrija
				9.3.2	Cerkno
		9.4	Knjižnica Cirila Kosmača, Tolmin	9.4.1	Tolmin
				9.4.2	Bovec
				9.4.3	Kobarid
10.	OSREDNJA KNJIŽNICA KRANJ, KRANJ	10.1	Osrednja knjižnic Kranj, Kranj	10.1.1	Kranj
				10.1.2	Cerklje na Gorenjskem
				10.1.3	Naklo
				10.1.4	Preddvor

Zap. št.	Osrednja območna knjižnica	Zap. št.	Osrednja knjižnica	Zap. št.	Občina
				10.1.5	Šenčur
				10.1.6	Jezersko
		10.2	Občinska knjižnica Jesenice, Jesenice	10.2.1	Jesenice
				10.2.2	Kranjska Gora
				10.2.3	Žirovnica
		10.3	Knjižnica A. T. Linharta, Radovljica	10.3.1	Radovljica
				10.3.2	Bled
				10.3.3	Bohinj
		10.4	Knjižnica Ivana Tavčarja, Škofja Loka	10.4.1	Škofja Loka
				10.4.2	Gorenja vas- Poljane
				10.4.3	Železniki
				10.4.4	Žiri
		10.5	Knjižnica dr. Toneta Pretnarja Tržič, Tržič	10.5.1	Tržič

Osrednje knjižnice so imele leta 2004 v svoji mreži registriranih 70 krajev brez krajevne knjižnice in 986 krajev brez postajališč potujoče knjižnice.

4.2 Pregled zagotavljanja dejavnosti splošnih knjižnic po občinah v letu 2002

Leta 2002 4 občine izmed 193 niso imele zagotovljene dejavnosti splošne knjižnice.

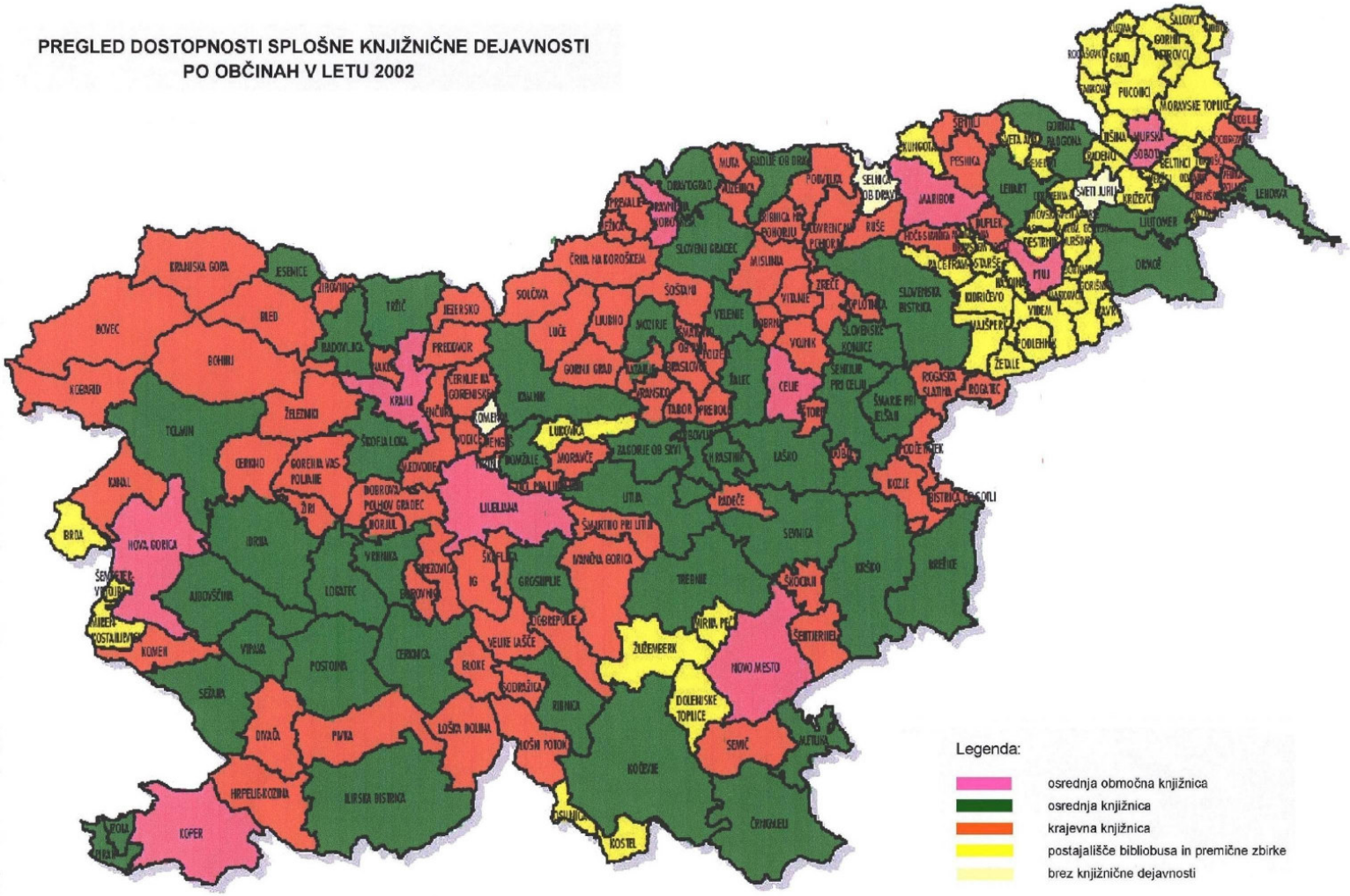

Vir : razvid 2002, CeZaR

4.3 Izposojevališča v letu 2004

V letu 2004 so slovenske splošne knjižnice zagotavljale storitve na 374 mestih:

- 61 osrednjih knjižnic (od tega 10 osrednjih območnih knjižnic),
- 179 krajevnih knjižnic,
- 123 postajališč premičnih zbirk,
- 11 bibliobusov.

Leta 2004 je bilo v Sloveniji 70 krajev, ki bi po standardih potrebovali lastno krajevno knjižnico. Prav tako bi potrebovali še 986 postajališč potujoče knjižnice, to je cca 10 bibliobusov.

Število manjkajočih krajevnih knjižnic po območjih

Območje	Št. manjkajočih knjižnic
Štajerska	13
Sp. Podravje	1
Gorenjska	1
Celjska	3
Dolenjska	14
Osrd. Slovenija	26
Obalnokraška	3
Pomurje	3
Koroška	2
Goriška	4

V letu 2004 je bil v knjižnični mreži 77,41% realiziran načrt mreže krajevnih knjižnic in 40,02% načrt ureditve postajališč potujočih knjižnic.

4.3.1 Razvitost izposojevališč (leto 2002, vir: razvid 2002, CeZaR)

Glede na izpolnjevanje minimalnih pogojev, ki so določeni v Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, je bila večina knjižnic srednje razvitih:

-10 osrednjih območnih knjižnic, ki delujejo tudi kot krajevne knjižnice, vse srednje razvite;
-50 osrednjih knjižnic, ki delujejo tudi kot krajevne knjižnice, vse srednje razvite;
-165 krajevnih knjižnic, od tega 111 srednje razvitih in 54 nerazvitih;
-76 postajališč premične zbirke; od tega 9 razvitih, 20 srednje razvitih in 47 nerazvitih;
10 bibliobusov, od tega 4 srednje razviti in 6 nerazvitih.

Rezultati meritev za razvid kažejo, da so knjižnice po večjih središčih srednje razvite, medtem ko so krajevne knjižnice v manjših krajih in postajališča premičnih zbirk slabše ali celo nezadostno razvita.

5. Dejavnost splošnih knjižnic v številkah

V nadaljevanju so prikazane

- absolutne vrednosti podatkov (leto 2004) za vse slovenske splošne knjižnice,
- izbor kazalnikov (leto 2004) in
- odstotek doseganja normativov postavljenih v Pravilniku o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe (minimalna vrednost, ki jo mora dosegati knjižnica, če izvaja knjižnično dejavnost kot javno službo) in orientacijskih vrednosti, določenih v Standardu za splošne knjižnice (optimalna priporočena vrednost). Izračuni so izdelani s podatki za leto 2002.

5.1 Mreža splošnih knjižnic Slovenije: absolutne vrednosti (leto 2004)

5.1.1 Prostor in oprema

- Prostor: 75.930 m²

S povprečno kvadraturo 381 m² na 10.000 prebivalcev dosega prostor za obstoječo knjižnično zbirko, opremo in zaposlene določila Pravilnika 127%, priporočila Standardov pa 49,80 %.

Razpredelnica: Prostorske možnosti knjižnic na 10.000 prebivalcev pokrajine

Pokrajina	m²/10.000 prebivalcev
Štajerska	245
Sp. Podravje	267
Gorenjska	313
Celjska	356
Dolenjska	381
Osrd. Slovenija	382
Obalnokraška	413
Pomurje	442
Koroška	639
Goriška	649

- Čitalniški sedeži: 5.041

Doseženo povprečje 2,5 sedežev na 1000 prebivalcev dosega določilo Pravilnika 125 %, priporočila Standardov pa 62,50 % .

- Računalniki za uporabnike: 946, od tega 676 z dostopom do interneta

Doseženo povprečje 0,47 računalniških delovnih mest za 1000 uporabnikov dosega z 188 % določilo Pravilnika, priporočila Standardov 47 %, dostopnost računalnikov z internetom pa le 34 %.

5.1.2 Uporabniki in uporaba knjižnic

- **Člani**: 531.695

Doseženo povprečje 266 članov na 1000 prebivalcev dosega priporočilo Standardov 66,5 %.

- **Izposojeno knjižnično gradivo**: 23.838.212
- **Obiskovalci**: 8.868.909
- **Medknjižnična izposoja**: 11.886

- **Prireditve: 14.486**

5.1.3 Knjižnična zbirka (enote)

- **Knjižno gradivo**: 7.626.96

Doseženo povprečje 3,8 knjig na prebivalca dosega priporočila Standardov 95,45 %.

- **Serijske publikacije**: 255.954
- **Neknjižno gradivo**: 515.459

Doseženo povprečje 0,26 enot neknjižnega gradiva na prebivalca dosega določilo Pravilnika 86,66 %, priporočila Standardov pa 65 %.

Skupaj: 8.398.380

Doseženo povprečje 4,2 enoti knjižničnega gradiva na prebivalca dosega določilo Pravilnika 113,5 %.

5.1.4 Prirast knjižničnega gradiva (enote)

- **Knjige**: 397.028

Doseženo povprečje 199 knjig na 1000 prebivalcev dosega priporočila Standardov 49,75 %.

- **Serijske publikacije**: 22.21
- **Neknjižno gradivo**: 46.506

Doseženo povprečje 23 enot neknjižnega gradiva na 1000 prebivalcev dosega določilo Pravilnika 104,5 %, priporočila Standardov pa 57,5 %.

Skupaj: 465.749

Doseženo povprečje 233 enot knjižničnega gradiva na 1000 prebivalcev dosega določilo Pravilnika 116,5 %.

5.1.5 Obdelava in ureditev knjižničnega gradiva

- **Število kreiranih bibliografskih zapisov:** 38.842

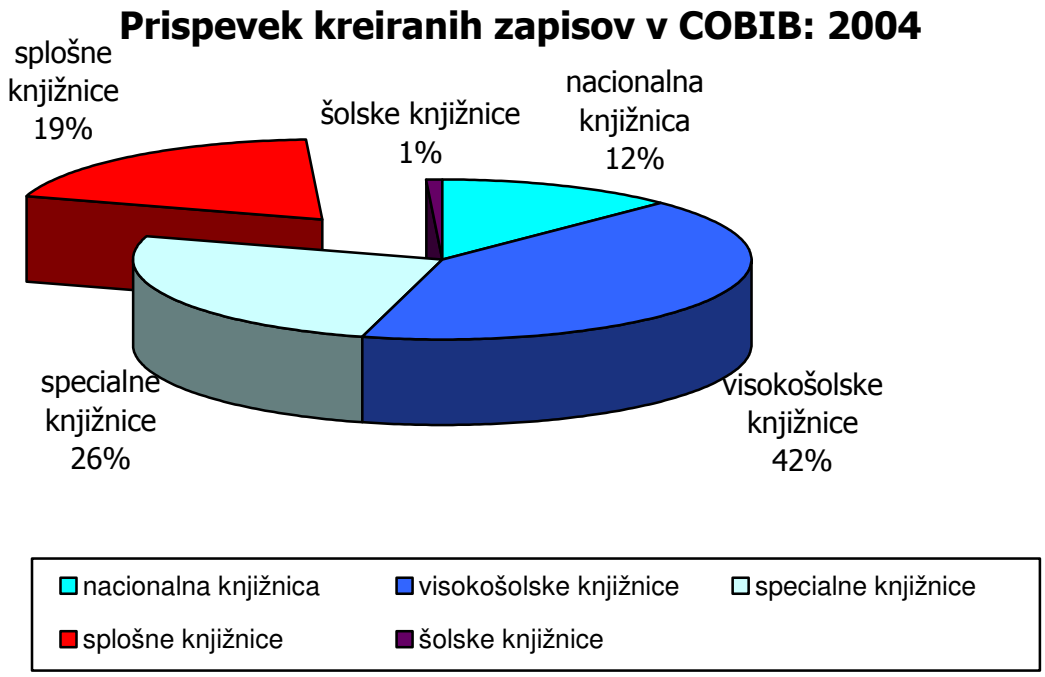

- **Število prevzetih bibliografskih zapisov:** 258.884

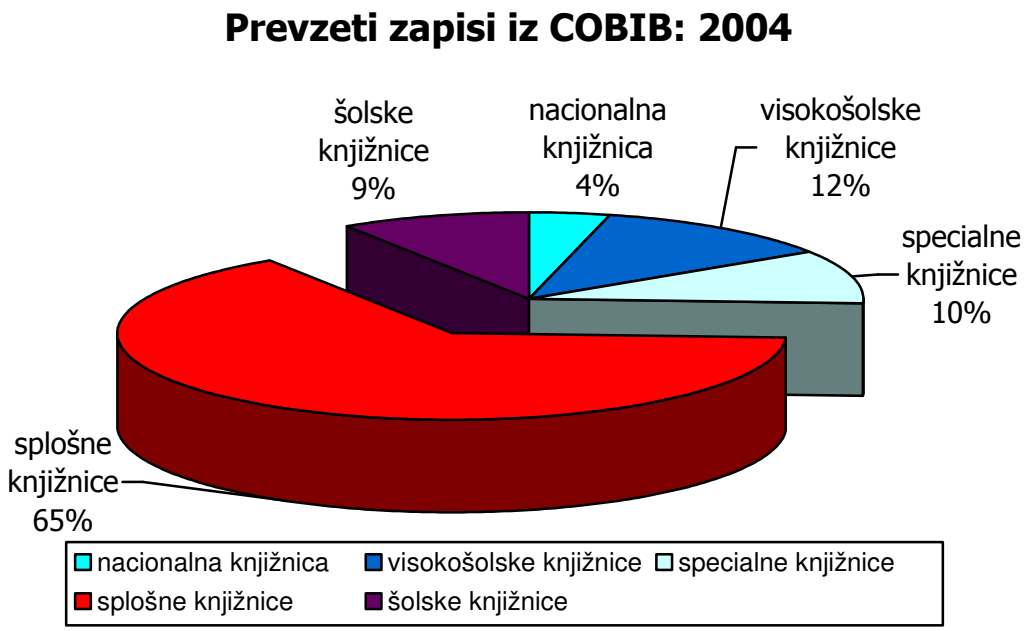

- **Odstotek zbirke v računalniškem katalogu**: 89
- **Odstotek zbirke v prostem pristopu**: 85

5.1.6 Knjižnični delavci 2004

- **Knjižničarji**: 760

Doseženo povprečje 0,38 strokovnega delavca na 1000 prebivalcev dosega določilo Pravilnika, 0,37 strokovnega delavca, 102,7 %, priporočilo Standarda pa 76 %.

- **Drugi**: 211

Skupaj: 971

5.1.7 Finančno poročilo: odhodki

- **Plače**: 4.590.168.776 SIT
- **Nakup gradiva**: 1.638.087.116 SIT
- **Materialni stroški**: 1.971.448.740 SIT
- **Investicije**: 462.835.443 SIT

Skupaj odhodki: 8. 662.540.075 SIT

5.1.8 Finančno poročilo: prihodki

- **Občine**: 6.953.434.530 SIT
- **Država**: 809.467.375 SIT
- **Lastni dohodek**: 793.422.255 SIT
- **Drugo**: 179.647.212 SIT

Skupaj prihodki: 8.735.971.372 SIT

5.2 Izbrani kazalniki dejavnosti splošnih knjižnic (leto 2004)

5.2.1 Pogoji za izvajanje knjižnične dejavnosti

- Odprtost: 611 sekund na prebivalca.
- Prostor: 38 m² na 1000 prebivalcev.
- Čitalniški sedeži: 2,5 sedežev na 1000 prebivalcev.
- Dostop do interneta: 0,34 računalnikov na 1000 prebivalcev.
- Računalniki za uporabnike: 0,47 na 1000 prebivalcev.
- Knjižnično gradivo: 4.204 enot na 1.000 prebivalcev.

- Knjižnično gradivo za mladino: 7.867 enot na 1000 mladih prebivalcev.
- Neknjižno gradivo: 0,26 enot na prebivalca.
- Dostopnost knjižnične zbirke v lokalnih računalniških katalogih: 89 %.
- Dostopnost knjižnične zbirke v prostem pristopu: 85%.
- Prirast knjižničnega gradiva: 233 enot na 1000 prebivalcev.
- Prirast knjig za mladino: 436 enot na 1000 mladih prebivalcev.
- Prirast neknjižnega gradiva: 23,28 enot na 1000 prebivalcev.
- Strokovni knjižničarski delavci: 0,38 delavca na 1000 prebivalcev.

5.2.2 Uporaba splošnih knjižnic

- Člani: 266 na 1000 prebivalcev (med njimi 75 mladih do 15. leta starosti).
- Obisk: 4,44-krat na prebivalca.
- Obisk na uro odprtosti knjižnice: 26 obiskovalcev.
- Izposoja knjižnične zbirke: 2,84 krat.
- Izposoja na člana: 44,83 enot knjižničnega gradiva.
- Izposoja na dom na obiskovalca: 2,3 enot knjižničnega gradiva.
- Izposoja na prebivalca: 11,93 enot knjižničnega gradiva.
- Izposoja gradiva po vsebini: 53,59% leposlovje, 46,41% strokovno gradivo.
- Izposoja na knjižničarja: 31.342 enot knjižničnega gradiva.
- Izposoja na zaposlenega: 24.551 enot knjižničnega gradiva.
- Izposoja na uro odprtosti knjižnice: 70 enot knjižničnega gradiva.
- Prireditve: 40 na izposojevališče.
- Obisk prireditve: 35 obiskovalcev na eno prireditev.

5.2.3 Stroški dejavnosti splošnih knjižnic 2004

- Delovanje knjižnice: 4.336 SIT na prebivalca.
- Delovanje knjižnice: 16.292 SIT na člana.
- Obisk: 977 SIT na obiskovalca.
- Izposoja gradiva: 363 SIT na izposojeno enoto knjižničnega gradiva.
- Nakup gradiva: 4.318 SIT povprečna cena kupljene enote knjižničnega gradiva.
- Nakup gradiva: 820 SIT na prebivalca.
- Plače: 2.298 SIT na prebivalca.
- Izobraževanje knjižničnih delavcev: 39 SIT na prebivalca ali 81.805 na knjižničnega delavca.

Za vložena sredstva so knjižničarji prispevali primerno kakovost. Z enkratnim vložkom v knjižnico, primerljivim s povprečno ceno kupljene knjige, dobi prebivalec 12 enot knjižničnega gradiva v izposojo poleg drugih storitev.
Plače za zaposlene predstavljajo, brez stroškov njihovega izobraževanja, okoli polovico stroškov delovanja knjižnice na prebivalca. Prepoznana ciljna skupina so otroci do 15. leta starosti, leposlovje pa bolj izposojano od strokovnega knjižničnega gradiva. Večina obiskovalcev se ne zateka po nasvete, pomoč za zahtevnejše potrebe h knjižničarju. 14 % vseh izposojenih enot je uporabljenih v knjižnici.

5.3 Doseganje normativov in vrednosti, določenih v standardih (leto 2002)

V analizi smo proučevali razvitost knjižnic v funkciji krajevne knjižnice, torej v tisti vlogi, ki mora zadovoljevati večino potreb svojih prebivalcev v radiu 4 km oziroma 1,5 km. V analizo so vključene krajevne knjižnice (tudi tiste s funkcijami/nalogami osrednje oz. osrednje območne) z več kot 1.500 prebivalci v skladu z izdanimi mnenji o razvitosti po Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe.
Iz analize smo izpustili tri knjižnice (po eno osrednjo, osrednjo območno in krajevno), ker smo dvomili v pravilnost posredovanih podatkov. Vzorec vseeno dopušča ugotavljanje posplošenih značilnosti doseženega razvoja knjižnic.
Opozarjamo tudi na interpretacijo podatkov za razred OOK nad 100.000 prebivalcev, kjer smo v primeru KOŽ izračunavali vrednosti na celotno populacijo Ljubjane.

Doseganje minimalnih pogojev pomeni doseganje določil Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti, doseganje optimalnih pogojev pa priporočenih vrednosti Standardov za splošne knjižnice.

5.3.1 Prostor

Tip knjižnice	Razred	Število knjižnic v razredu	Povprečna površina knjižnice	Površina knjižnice (m²/10.000 prebivalcev)	Doseganje minimalnih pogojev (%)
Krajevne	do 2.000 prebivalcev	29	49,7	275,33	92%
	od 2.001 do 5.000 prebivalcev	85	72,6	224,18	75%
	od 5.001 do 10.000 prebivalcev	29	165,4	240,18	80%
	nad 10.000 prebivalcev	21	325,3	172,38	57%
Osrednje	do 20.000 prebivalcev	26	509,1	320,91	107%
	od 20.001 do 50.000 prebivalcev	19	701,9	243,20	81%
	nad 50.000 prebivalcev	4	755,7	107,05	36%
Osrednje območne	do 30.000 prebivalcev	1	907,4	341,56	114%
	od 30.001 do 50.000 prebivalcev	1	2.077,0	426,37	142%
	od 50.001 do 100.000 prebivalcev	5	2.220,2	354,37	118%
	nad 100.000 prebivalcev	2	819,1	37,91	13%
Krajevne	skupno	164	117,3	229,42	76%
Osrednje	skupno	49	605,9	272,72	91%
Osrednje območne	skupno	9	1.794,4	297,00	99%
SKUPNO POVPREČJE		222	301,3	242,10	81%

Izračuni doseganja minimalnih prostorskih pogojev opozarjajo, še zlasti z visokimi odstotki pri najmanjših knjižnicah, da v Pravilniku določen normativ za knjižnični prostor (doseženo nacionalno povprečje), 300 m² na 10.000 prebivalcev, ni primerno razvojno izhodišče za načrtovanje prostora vseh tipov knjižnic. Rezultati bi bili realnejši, če bi imeli vsaj za najmanjše knjižnice določeno najmanjšo površino, na kateri se lahko uredijo doseženi pogoji kot so zbirka, oprema, delovna mesta.

5.3.2 Število čitalniških mest

Tip knjižnice	Razred	Število knjižnic v razredu	Povprečno število čitalniških mest	Število čitalniških mest na 1.000 prebivalcev	Doseganje minimalnih pogojev (%)	Doseganje optimalnih pogojev (%)
Krajevne	do 2.000 preb.	29	5,24	2,91	145%	33%
	od 2.001 do 5.000 preb.	85	6,44	1,90	95%	39%
	od 5.001 do 10.000 preb.	29	16,34	2,45	123%	61%
	nad 10.000 preb.	21	22,48	1,32	66%	33%
Osrednje	do 20.000 preb.	26	37,92	2,46	123%	62%
	od 20.001 do 50.000 preb.	19	43,30	1,52	76%	38%
	nad 50.000 preb.	4	50,75	0,69	34%	17%
Osrednje območne	do 30.000 preb.	1	51,00	1,92	96%	48%
	od 30.001 do 50.000 preb.	1	72,00	1,48	74%	37%
	od 50.001 do 100.000 preb.	5	82,50	1,32	66%	33%
	nad 100.000 preb.	2	45,00	0,19	9%	5%
Krajevne	skupno	164	10,03	2,10	105%	41%
Osrednje	skupno	49	41,10	1,94	97%	49%
Osrednje območne	skupno	9	70,80	1,17	58%	29%
SKUPNO POVPREČJE		222	19,68	2,03	101%	42%

Povprečno število čitalniških sedežev je v osrednjih knjižnicah večje od števila sedežev v krajevnih, ne dosega pa normativa na 1000 prebivalcev njihovega širšega območja, čeprav se sicer tu predvideva zaradi referenčnih zbirk, časopisja in posebnih zbirk ter storitev obisk iz širšega okolja. Standardi kažejo realnejšo podobo za manjše knjižnice kot Pravilnik, ker določajo ne samo večje število sedežev, ampak tudi najmanjše skupno izhodišče za najmanjše knjižnice, medtem ko Pravilnik tudi pri sedežih upošteva le doseženo nacionalno povprečje.

5.3.3 Računalniki za uporabnike

Tip knjižnice	Razred	Število knjižnic v razredu	Povprečno število računal. delovnih mest za uporabnike	Število računal. delovnih mest za uporabnike na 1.000 prebivalcev	Doseganje minimalnih pogojev (%)	Doseganje optimalnih pogojev (%)
Krajevne	do 2.000 preb.	29	0,26	0,14	55%	6%
	od 2.001 do 5.000 preb.	85	0,82	0,22	90%	19%
	od 5.001 do 10.000 preb.	29	2,10	0,31	123%	31%
	nad 10.000 preb.	21	4,43	0,22	90%	22%
Osrednje	do 20.000 preb.	26	4,58	0,30	119%	30%
	od 20.001 do 50.000 preb.	19	5,38	0,19	76%	19%
	nad 50.000 preb.	4	7,25	0,10	39%	10%
Osrednje območne	do 30.000 preb.	1	12,00	0,45	181%	45%
	od 30.001 do 50.000 preb.	1	9,00	0,18	74%	18%
	od 50.001 do 100.000 preb.	5	24,33	0,39	158%	39%
	nad 100.000 preb.	2	9,00	0,04	16%	4%
Krajevne	skupno	164	1,41	0,22	90%	20%
Osrednje	skupno	49	5,11	0,24	95%	24%
Osrednje območne	skupno	9	18,50	0,31	123%	31%
VSE SKUPAJ		222	3,00	0,23	92%	21%

Prebivalci imajo oviran dostop do zakonsko določenih storitev, ki so vezane na dostopnost in uporabo elektronskih virov, še posebej pa izstopajo okolja najmanjših krajevnih knjižnic.

5.3.4 Knjižnična zbirka

Tip knjižnice	Razred	Število knjižnic v razredu	Povprečno število enot v knjižnični zbirki	Knjižnična zbirka (število enot na prebivalca)	Doseganje minimalnih pogojev (%)	Doseganje optimalnih pogojev (%)
Krajevne	do 2.000 preb.	29	5.114	2,84	71%	51%
	od 2.001 do 5.000 preb.	85	9.473	2,92	78%	65%
	od 5.001 do 10.000 preb.	29	17.274	2,58	70%	59%
	nad 10.000 preb.	21	36.936	1,94	52%	44%
Osrednje	do 20.000 preb.	26	48.003	3,01	81%	68%
	od 20.001 do 50.000 preb.	19	69.563	2,36	64%	54%
	nad 50.000 preb.	4	92.145	1,27	34%	29%
Osrednje območne	do 30.000 preb.	1	182.633	6,87	186%	156%
	od 30.001 do 50.000 preb.	1	103.002	2,11	57%	48%
	od 50.001 do 100.000 preb.	5	268.430	4,27	115%	97%
	nad 100.000 preb.	2	74.915	0,34	9%	8%
Krajevne	skupno	164	13.598	2,72	72%	59%
Osrednje	skupno	49	60.158	2,61	71%	59%
Osrednje območne	skupno	9	204.604	3,53	95%	80%
SKUPNO POVPREČJE		222	24.803	2,73	73%	60%

Knjižnična zbirka v najmanjših knjižnicah ne omogoča kakovostnega izbora knjižničnega gradiva, pri čemer ga tudi osrednje knjižnice težko dopolnjujejo z gradivom iz lastne zbirke.

5.3.5 Knjižnični delavci

Tip knjižnice	Razred	Število knjižnic v razredu	Povprečno število strokovnih delavcev	Število strokovnih delavcev na 10.000 prebivalcev	Doseganje minimalnih pogojev (%)	Doseganje optimalnih pogojev (%)
Krajevne	do 2.000 preb.	29	0,23	1,24	39%	25%
	od 2.001 do 5.000 preb.	85	0,53	1,58	49%	32%
	od 5.001 do 10.000 preb.	29	1,68	2,46	77%	49%
	nad 10.000 preb.	21	5,76	2,84	89%	57%
Osrednje	do 20.000 preb.	26	4,37	2,81	88%	56%
	od 20.001 do 50.000 preb.	19	6,48	2,19	68%	44%
	nad 50.000 preb.	4	13,25	1,79	56%	36%
Osrednje območne	do 30.000 preb.	1	10,00	3,76	118%	75%
	od 30.001 do 50.000 preb.	1	18,00	3,70	115%	74%
	od 50.001 do 100.000 preb.	5	17,73	2,83	88%	57%
	nad 100.000 preb.	2	21,83	1,03	32%	21%
Krajevne	skupno	164	1,35	1,84	57%	37%
Osrednje	skupno	49	5,92	2,48	78%	50%
Osrednje območne	skupno	9	17,80	2,65	83%	53%
VSE SKUPAJ		222	3,11	2,02	63%	40%

Povprečje doseganje normativa raste s velikostjo oziroma funkcijo knjižnice, osrednje imajo večje število strokovnih delavcev zaradi nalog na področju osrednjosti. Svoje obveznosti še zlasti težko opravljajo manjše krajevne knjižnice in večje osrednje območne s takim doseganjem normativa Pravilnika, kljub temu da ta upošteva posebne naloge pri knjižnicah, oziroma s takim zaostajanjem za Standardom.

5.3.6 Izvajanje dejavnosti po izposojevališčih (v % knjižnic)

Tip knjižnice	Razred	Število knjižnic v razredu	3.1 Dejavnost 2 - obdelovanje gradiva	3.1 Dejavnost 6 - izdelovanje katalogov	3.1 Dejavnost 11 - izobraževanje uporabnikov	3.1 Dejavnost 12 - informacijsko opismenjevanje	3.2 Dejavnost 3 - pribl. internet	3.2 Dejavnost 4 - spodbujanje bralne kulture	3.2 Dejavnost 5 - posebne potrebe
Krajevne	do 2.000 preb.	29	0,00	3,00	42,00	42,00	32,00	45,00	3,00
	od 2.001 do 5.000 preb.	85	7,00	4,00	57,00	46,00	39,00	62,00	11,00
	od 5.001 do 10.000 preb.	29	3,00	3,00	86,00	76,00	76,00	83,00	17,00
	nad 10.000 preb.	21	24,00	19,00	95,00	76,00	95,00	90,00	29,00
Osrednje	do 20.000 preb.	26	100,00	100,00	92,00	96,00	88,00	100,00	50,00
	od 20.001 do 50.000 preb.	19	100,00	95,00	95,00	95,00	100,00	100,00	75,00
	nad 50.000 preb.	4	100,00	100,00	100,00	75,00	100,00	100,00	50,00
Osrednje območne	do 30.000 preb.	1	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
	od 30.001 do 50.000 preb.	1	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00
	od 50.001 do 100.000 preb.	5	100,00	100,00	83,00	67,00	100,00	100,00	83,00
	nad 100.000 preb.	2	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	5,00
Krajevne	skupno	164	7,00	5,00	64,00	55,00	52,00	66,00	13,00
Osrednje	skupno	49	100,00	98,00	94,00	94,00	94,00	100,00	60,00
Osrednje območne	skupno	9	100,00	100,00	90,00	80,00	100,00	100,00	70,00
SKUPNO POVPREČJE		222	32,00	30,00	72,00	64,00	63,00	75,00	26,00

V organizaciji knjižnične dejavnosti v mreži knjižnic nekatere osrednje knjižnice celo priporočene centralne naloge: obdelavo knjižničnega gradiva, izdelovanje katalogov poverijo svojim dislociranim enotam, verjetno zaradi pomanjkanja kadra oziroma določenega strokovnega znanja pri njem. Pri drugih dejavnostih, ki naj bi jih bili deležni vsi uporabniki oziroma prebivalci okolja knjižnice, so najbolj prikrajšani uporabniki manjših knjižnic, celo prebivalci nekaterih osrednjih knjižnic. Izvajanje zakonsko predpisanih dejavnosti je odvisno od dostopnosti opreme, npr. informacijsko opismenjevanje, dostopnost interneta, od opredelitve posebnih potreb v okolju knjižnice in možnosti knjižnice za njihovo zadovoljevanje. Sicer pa zaradi nezadostno razvitih delovnih pogojev, zlasti kadrovskih, sklepamo, da v večini primerov izvajane dejavnosti nima visoko postavljenih ciljev.

Osrednje in osrednje območne dosegajo in presegajo postavljene normative za krajevne knjižnice; na svoji lokaciji krajevne funkcije dobro opravljajo, oziroma svojim krajevnim uporabnikov nudijo več kot njihove dislocirane krajevne knjižnice. Normativi so preseženi na račun osrednjih nalog, ki jih opravljajo za vse krajevne knjižnice na svojem območju (upravne naloge in naloge razvoja, pridobivanje in obdelavo ter distribucijo gradiva v mreži, vključno s potujočimi knjižnicami, hranjenje gradiva, vzdrževanje posebnih zbirk in podobno), nekatere tudi naloge za področja pokrajine, in za katere morajo določeno pogoje razviti na višjem nivoju. Večina njih pa na svoji lokaciji zadovoljuje še potrebe prebivalcev tistih krajev, ki še nimajo knjižnične dejavnosti. Razlike v dosežkih med njimi pa so predvsem posledica različnega števila prebivalcev oziroma dislociranih enot.

V Pravilniku in tudi v Standardu ni priporočil za načrtovanje knjižnice, ki bi določala kdaj naj osrednja knjižnica za izhodišče načrtovanja posameznega dejavnika vzame število prebivalcev svojega krajevnega področja, kdaj pa število območja, za katera opravlja osrednje naloge.

Dislocirane enote, krajevne knjižnice so v večini primerov slabše razvite od osrednjih knjižnic, analiza opravljanih dejavnosti pa kaže, da z razpoložljivimi pogoji tudi osrednje knjižnice ne morejo opravljati vseh zakonsko opredeljenih nalog, vprašljiva pa je tudi kakovost njihove izvedbe. Doseženi razvoj ne zagotavlja vsem prebivalcem oziroma uporabnikom knjižnic uresničevanje osnovnih knjižničnih storitev, ki naj bi bile dostopne po Uredbi o osnovnih knjižničarskih storitvah (Uradni list RS 2003, št. 29).

6. Razvojni trendi

Razvoj dejavnosti splošnih knjižnic je prikazan v obdobju od leta 1990 do leta 2004 na osnovi merjenih statističnih količin in kazalnikov, ki so prikazani v poglavju št. 4. Primerjane so njihove nominalne vrednosti (Razpredelnica 1 in 2), ki so zaradi boljše preglednosti dopolnjene z indeksi (Razpredelnica 3 in 4).

Razpredelnica 1: Kazalniki dejavnosti splošnih knjižnic 1990 - 1997

značilnosti	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Število obiskov člana v knjižnici	10	13	13	13	12	12,5	13,6	13,9
število enot knjižničnega gradiva na prebivalca	2,4	2,5	2,8	2,9	3	3,2	3,3	3,4
Število izposojenih enot na člana	25	28	31	29	28	30	31,6	33
Število izposojenih enot na prebivalca	4	5	6	6	6	6	6,8	7,2
Število izposojenih enot na obiskovalca	2	2,2	2,5	2,3	3	2,4	2,5	2,5
število prireditev na osrednjo knjižnico	106	118	145	166	176	154	149	158
število obiskovalcev 1 prireditve	31	28	39	32	34	37	44	45
sredstva za knjižnico na prebivalca (v SIT)	-	202	586	899	1.221	1.470	1.740	1.995
strošek 1 izposojene enote (v SIT)	30,89 DIN	43	103	154	203	250	257	277
število članov na prebivalca	0,159	0,168	0,184	0,199	0,213	0,215	0,214	0,221
odprtost v sek na prebivalca								
št . izposojevališč: (kraj./,bib/,post.)	231/7/ 178	225/ 7 / 236	242/6/ 206	246/8/ 130	231/8/ 113	231/8/	229/8/	230/9/

Razpredelnica 2: Kazalniki dejavnosti splošnih knjižnic 1998 - 2004

značilnosti	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
število obiskov člana v knjižnici	13,5	14,39	16,24	16,11	16.75	16,83	16,68
število enot knjižničnega gradiva na prebivalca	3,4	3,60	3,71	3,76	3,90	4,08	4,2
število izposojenih enot na člana	34	36	39	45	43,64	42,89	44,83
število izposojenih enot na prebivalca	7,8	8,4	9,72	11	10,76	10,84	11,93
število izposojenih enot na obiskovalca	2,7	2,3	2,42	2,97	2,60	2,55	2,69
število prireditev na osrednjo knjižnico	177	199	227	238	242	218	237
število obiskovalcev 1 prireditve	36	40	41	33	40	38	35
sredstva za knjižnico na prebivalca (v SIT)	2.422	3.082	3.049	3.382	3.807	4.073	4..336
strošek 1 izposojene enote (v SIT)	307	366	270	308	353	376	363
število članov na prebivalca	0,234	0,232	0,247	0,244	0,247	0,253	0, 266
odprtost v sek na prebivalca			551	540	558	589	611
št . izposojevališč: (kraj/,bib/,post.)	299/9/	299/9/ 153	283/9/ 170	256/10/ 147	248/10/ 124	239/11/ 136	240/11/ 123

Razpredelnica 3: Dejavniki splošnih knjižnic 1990 - 2004

leto	Prostor m^2 **število/ indeks**	zbirka knjižničnega gradiva **število/ indeks**	prirast gradiva **število/ indeks**	zaposleni **število/ indeks**	prireditve **število/ indeks**
1990	45.101 **100**	5.248.421 **100**	307.085 **100**	653 **100**	6.338 **100**
1991	47.288 **105**	5.427.770 **103**	290.856 **95**	682 **104**	7.096 **112**
1992	49.233 **109**	5.612.685 **107**	265.669 **87**	684 **105**	8.686 **137**
1993	51.093 **113**	5.780.399 **110**	260.367 **85**	712 **109**	9.966 **157**
1994	51.823 **115**	5.992.856 **114**	288.118 **94**	740 **113**	10.562 **167**
1995	52.500 **116**	6.323.488 **120**	333.231 **109**	754 **115**	9.269 **146**
1996	52.277 **116**	6.503.684 **124**	359.364 **117**	768 **118**	8.948 **141**
1997	53.105 **118**	6.753.274 **124**	372.506 **121**	786 **120**	9515 **150**
1998	52.352 **116**	6.761.030 **129**	399.446 **130**	775 **119**	10.635 **168**
1999	52.364 **116**	7.150.926 **136**	440.077 **143**	844 **129**	11.976 **189**
2000	60.880 **135**	7.383.654 **141**	431.448 **140**	860 **132**	13.603 **215**
2001	66.351 **147**	7.495.467 **142**	423.994 **138**	868 **133**	14.271 **225**
2002	68.668 **152**	7.800.045 **149**	404.396 **132**	879 **135**	14.505 **229**
2003	74.639 **165**	8.147.747 **155**	420.969 **132**	938 **144**	13.296 **210**
2004	75.930 **168**	8.398.380 **160**	465.749 **152**	971 **149**	14.486 **228**

Razpredelnica 2

Knjižnice učinkovito porabljajo vložena javna sredstva glede na izposojo; rast stroška na izposojeno enoto knjižničnega gradiva je počasnejša od rasti vloženih sredstev na prebivalca.

Razpredelnica 3

Knjižnična zbirka se s takim prirastom in odpisom prehitro stara. Knjižnice dobijo prve impulze za odpis gradiva verjetno ob pomanjkanju prostora, med drugim tudi zato, ker se kadrovski pogoji najbolj počasi povečujejo, zaposleni pa se morajo najprej odzivati na vse večje zahteve obiskovalcev, ki jih v knjižnice privabljajo tudi s prireditvami. Knjižnice postajajo pomembne v ponudbi kulturnih, izobraževalnih prireditev, povprečno je na eno izposojevališče 40 prireditev, na vsaki pa povprečno 35 prebivalcev. Prispevajo k povečanemu obisku, manj od pričakovanj pa k rasti članstva. Tudi izposoja na obisk se ne povečuje izrazito. Prireditve so usmerjen predvsem na predstavljanje novega knjižničnega gradiva, ki pa s takim prirastom more biti na voljo v vseh izposojevališčih.

Razpredelnica 4: Uporaba splošnih knjižnic 1990 - 2004

leto	članstvo **število/ indeks**	obisk **število/ indeks**	izposoja gradiva **število/ indeks**	medknjižnična izposoja **število/ indeks**	izposoja na 1 strokovnega delavca **število/ indeks**
1990	313.518 **100**	3.436.509 **100**	7.935.763 **100**	4.886 **100**	14.750 **100**
1991	335.538 **107**	4.408.273 **128**	9.248.381 **117**	3.659 **75**	16.391 **111**
1992	365.888 **117**	4.750.860 **138**	11.273.888 **142**	4.163 **85**	19.624 **133**
1993	396.607 **126**	4.970.539 **145**	11.674.656 **147**	5.729 **117**	19.701 **134**
1994	421.005 **134**	5.164.094 **150**	11.979.754 **151**	6.429 **132**	19.312 **131**
1995	427.159 **136**	5.352.099 **156**	12.819.394 **162**	7.690 **157**	20.303 **138**
1996	426.103 **136**	5.778.010 **168**	13.439.257 **169**	10.032 **205**	21.152 **143**
1997	441.968 **141**	6.153.186 **179**	14.379.834 **181**	10.872 **220**	22.225 **151**
1998	463.652 **148**	6.250.428 **182**	15.600.436 **197**		26.553 **180**
1999	461.287 **147**	7.114.981 **207**	16.725.867 **211**	12.583 **258**	25.998 **176**
2000	491.626 **157**	7.985.156 **232**	19.351.425 **244**	14.836 **304**	30.077 **204**
2001	486.108 **155**	7.830.326 **228**	21.883.936 **275**	12.772 **261**	32.469 **220**
2002	492.334 **157**	8.249.095 **240**	21.483.595 **271**	12.300 **252**	31.317 **212**
2003	504.722 **157**	8.492.742 **247**	21.647.570 **273**	12.952 **265**	29.492 **200**
2004	531.695 **170**	8.868.909 **258**	23.838.212 **300**	11.886 **243**	31.342 **212**

Boljši delovni pogoji (prostor, osebje, zbirka, oprema), več članov in obiskovalcev.

Vsa leta beležimo porast v razvoju vseh dejavnikov. Rast obiska potrjuje, da se vlaganje v pogoje knjižnice obrestuje, skoraj dvojno. Rast pogojev, ki zaostaja za potrebami okolja, ima tudi negativne učinke na delo knjižnic. Z obstoječimi pogoji knjižnice najtežje pridobivajo nove in obdržijo obstoječe člane, še zlasti mladostniške in srednje generacije. Ne morejo razvijati posebnih storitev, zbirk, s katerimi bi pridobile cilje skupine iz populacije. Novo, strukturno raznoliko članstvo bi imelo tudi večji vpliv na posodabljanje knjižnične dejavnosti, ki se sedaj odziva predvsem na želje obstoječih uporabnikov s ponudbo knjižnega gradiva. Na tak način oblikovana nabavna politika sicer veča izposojo, ne more pa povečati zanimivosti zbirke, da bi privabljala tudi ljudi z bolj zahtevnimi, opredeljenimi potrebami, ki presegajo sprostitev in priročniško osvajanje znanja.

Slika 1: Indeksi (rast nad 100) značilnih dejavnikov knjižnice 1990 do 2004

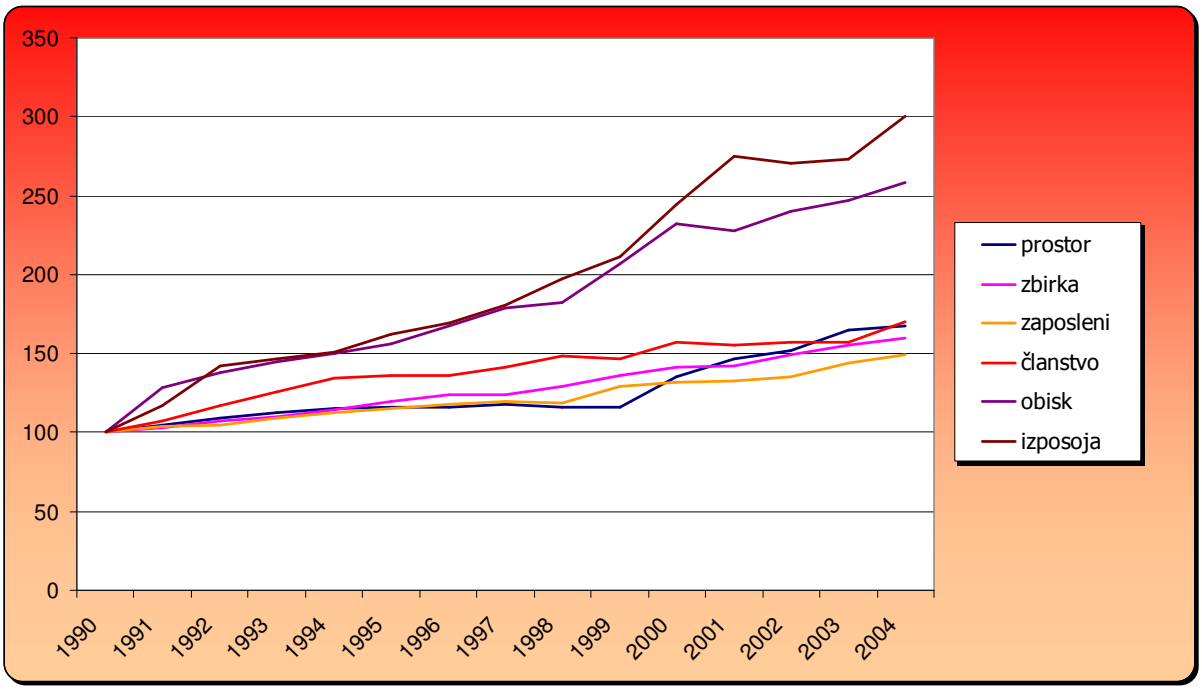

Slika 2: Rast zbirk, zaposlenih in izposoje (1990 – 2004)

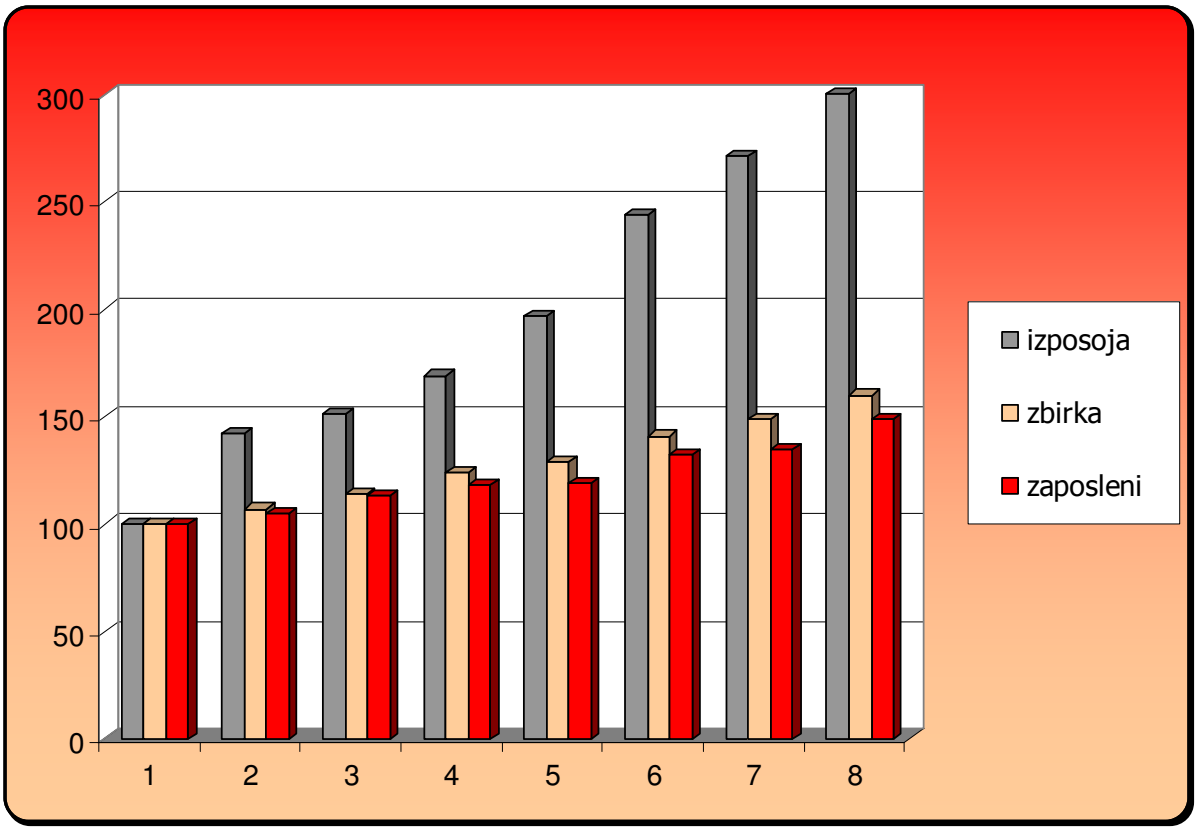

7. Splošne knjižnice v knjižničnem sistemu Slovenije 2004

Vrsta knjižnice	Upravne enote	Izposojevalna mesta	Samostojne knjižnice	Knjižnična zbirka	Prirast knjižničnega gradiva	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij	Potencialni uporabniki	Člani	Izposojene enote	Zaposleni EPZ (strokovni delavci)	Zaposleni EPZ SKUPAJ	Nakup gradiva v 1000 SIT
Nacionalna knjižnica	**1**	**3**	**1**	**2.419.790**	**38.012**	**20.392**	**1.996.773**	**13.357**	**419.151**	**94,20**	**141,20**	**110.763**
Visokošolske knjižnice: SKUPAJ	**57**	**80**	**2**	**4.507.534**	**125.791**	**14.961**	**100.197**	**162.297**	**2.862.353**	**277,50**	**371,02**	**1.183.807**
Specialne knjižnice: SKUPAJ* **	**137**	**137**	**1**	**3.604.768**	**108.481**	**17.425**	**-**	**-**	**600.686**	**188,88**	**275,34**	**-**
Splošne knjižnice	**61**	**251****	**56**	**8.398.380**	**465.749**	**13.224**	**1.996.773**	**531.695**	**23.838.212**	**760,00**	**971,00**	**1.638.087**
Šolske knjižnice*	**648**	**1.031**	**0**	**7.533.909**	**445.608**	**21.334**	**306.057**	**323.352**	**6.142.699**	**336,89**	**344,69**	**924.910**
SKUPAJ	**904**	**1.502**	**60**	**26.464.381**	**1.183.641**	**87.336**	**-**	**-**	**33.869.101**	**1.657.,47**	**2.103,25**	**-**

Legenda

-: ni zanesljivih podatkov
EPZ: ekvivalent polne zaposlenosti

Opombe

*: podatki se nanašajo na leto 2002
**: število potencialnih

uporabnikov je lahko manjše od števila članov, saj je lahko oseba vključena v več knjižnic hkrati

Znotraj knjižničnega sistema je lahko prepoznati namen splošnih knjižnic, zlasti po izposoji knjižničnega gradiva, saj se njihova knjižnična zbirka obrne v letu 2,8 krat, česar ne doseže nobena druga vrsta knjižnic, njihov delež v številu enot vsega izposojenega knjižničnega gradiva v knjižničnem sistemu je 70,38 %.

8. Mednarodne primerjave

8.1 LIBECON

V raziskavi LIBECON (podatki iz leta 2001) iz leta 2004 v kateri so primerjali 9 kazalnikov, so bile slovenske splošne knjižnice kar trikrat uvrščene med prvih šest:

Table 1: Top six countries on each indicator: LIBECON 2001 data
Indicators considered for ranking purposes

Rank	1. % membership	2. Visits per head	3. Workstations connected to the Internet per population	4. Book additions per head	5. Loans per head of population	6. A-V additions per head	7. Library staff per head	8. Loans per head of staff	Spending per head
6	Japan	Norway	UK	Lithuania	Estonia	Sweden	Finland	Sweden	Norway
5	Estonia	UK	Austria	Ireland	Iceland	Slovenia	Denmark	Japan	Netherlands
4	Denmark	Sweden	Finland	Denmark	Slovenia	UK	Estonia	Germany	Sweden
3	Iceland	Ireland	Norway	Finland	Netherlands	Finland	Latvia	Netherlands	Iceland
2	Finland	Denmark	Estonia	Iceland	Denmark	Denmark	Lithuania	Finland	Finland
1	UK	Finland	Denmark	Estonia	Finland	Norway	Iceland	Slovenia	Denmark

Slovenske splošne knjižnice so prve s povprečjem izposojenih enot na zaposlenega, ker imajo tudi veliko izposojo na prebivalca (četrto mesto) in relativno malo zaposlenih; na to lestvico žal niso uvrščene po številu zaposlenih na prebivalca.

8.2 LIBECON: primerjava po skupinah držav (2001)

Razpredelnica: Kazalci dejavnikov splošne knjižnične dejavnosti Slovenije in skupin evropskih držav (Slovenija, Evropska unija, Osrednja Evropa, Severna Evropa)

Skupine držav	SLO	EU	OE	SE
Knjižnična zbirka na 1000 prebivalcev	3759	1994	2214	944
AV gradivo na 1000 prebivalcev	104	142	144	468
Finančna sredstva na prebivalca (EUR)	12	17	18	44
Člani na 1000 prebivalcev	244	261	262	334
Obisk na prebivalca	3,9	4,75	4,53	6,92
Izposoja gradiva na obiskovalca	2,8	1,03	1,18	1,67

Slovenske splošne knjižnice izstopajo s količino gradiva v knjižnični zbirki, v kateri pa imajo najmanj neknjižnega gradiva na prebivalca. Morda imajo zaradi klasične podobe tudi zato najmanj članov in obiskovalcev na prebivalca. Izstopanje po številu izposojenih enot knjižničnega gradiva na obiskovalca pa ne moremo brez zadržkov pripisati višji bralni kulturi naših obiskovalcev, morda celo prej vplivu slabših izposojevalnih pogojev, ki ne podpirajo kakovostne izbire (lahko pa tudi šibki kulturi nakupa knjig, gradnje lastne knjižnice). Knjižnice z izposojo ne prispevajo (dovolj) k temu, da ne bi bili naši prebivalci po porabi časa za branje na predzadnjem mestu med prebivalci EU. (Poročilo o razvoju 2006 (Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2006. Podatki za 2004)

Slika 3: Primerjava dejavnosti splošnih knjižnic v Sloveniji in skupinah evropskih držav

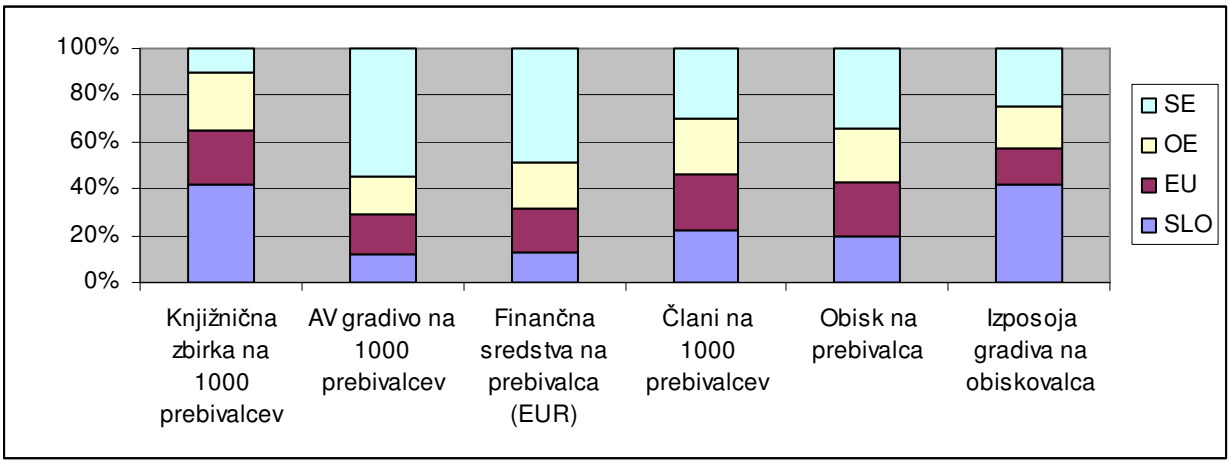

9 Razvojna problematika

9.1 Razvoj mreže slovenskih splošnih knjižnic po drugi svetovni vojni

Razvoj splošnih knjižnic po drugi vojni označujeta vse do danes dve značilnosti: nenehno prizadevanje za izboljšanje financiranja in postopno načrtovano spreminjanje njihove podobe, ki pa nikoli ni dosegla postavljenih ciljev, t.j. standardov. Ti so bili vselej razvojni cilj, ki se je povečal, še preden je bil dosežen. Knjižničarji so standardna določila uveljavljali pri načrtovanju razvoja, pri financiranju, dosegli pa so navadno le nekatera, večino v obliki minimalnih normativov. Močno gibalo razvoja knjižnic so bile knjižnice v okoljih z več posluha za njihov razvoj, ki so dvigovale dosežena povprečja in bile s tem zgled razvoja drugim knjižnicam. Izrazito pomoč pri spreminjanju in razvoju podobe pa so knjižnice črpale iz mednarodnega dogajanja, iz naprednega delovanja knjižnic v tujih knjižničnih sistemih, s katerimi jih povezuje mednarodno sprejeto poslanstvo knjižnic, izhajajoče iz človekovih pravic. Uresničevanje pravice vsakega posameznika po dostopnosti knjižničnega gradiva in informacij, po svobodni izbiri so postopoma vtkale v svoj profesionalni in etični princip delovanja. Podroben pogled na njihove knjižnične zbirke, storitve in njihovo dostopnost priča o prizadevanjih za javnost delovanja in dostopnost virov brez ovir, po drugi strani pa opozarja, da cilja še niso dosegle. Knjižničarstvo je optimistična stroka in visoko postavljeni cilji knjižnic so spodbuda za uresničevanje poslanstva, kritičen pretres dosežkov pa vsakokratna nova priložnost za izbiro učinkovitih poti do ciljev. Tako se knjižnice postopoma zmeraj bolje odzivajo na potrebe okolja in še zmeraj z veliko osebne angažiranosti, ki je poplačana z zadovoljnimi obiskovalci.

Vse od prvega zakona o knjižnicah, ki je bil sprejet leta 1961, pa do veljavnega zakona, sprejetega leta 2001, je bila skrb za splošne knjižnice primarni zakonodajalčev interes. Toliko skrbi zakonodajalca ni bila deležna nobena druga vrsta knjižnic.

1971 začeta reorganizacija oziroma ustvarjanje mreže splošnih knjižnic[1], v kateri so študijske knjižnice[2] prilagodile poslovanje za širši krog uporabnikov, hkrati pa naj bi, kot profesionalno najbolj razvite knjižnice, v novem knjižničnem sistemu odločilno vplivale na razvoj drugih knjižnic v svojem okolju, se danes udejanja s pomočjo države[3].

Zakon o knjižničarstvu iz leta 1982 je izenačil vse vrste splošnih knjižnic in jih (kot matične splošnoizobraževalne knjižnice) postavil za osrednjo organizacijo knjižničnega informacijskega sistema.

Tudi takrat poudarjeno razvojno načelo: ljudje potrebujejo podobne knjižničarske usluge, če žive v mestu ali na deželi, ki je takrat v sistem vključilo krajevne knjižnice oziroma vsako izposojevališče kot vez uporabnika z zbirko in storitvami večjih knjižnic[4], se še zmeraj živahno uresničuje. A sedaj tudi z večjim prizadevanjem lokalnih skupnosti, pri čemer je prepričevalna, menedžerska sposobnost osrednje knjižnice bistvena. Prenova namena splošne knjižnice se je v sedemdesetih letih uskladila z mednarodno uveljavljeno funkcijo

[1] Koncepcija razvoja knjižničarstva v Sloveniji, sprejeta v Prosvetno-kulturnem zboru Skupščine SR Slovenije, 1. junij 1971, je svojo pravno veljavo dobila z Zakonom o knjižničarstvu (Uradni list SRS, št. 27, 1982).
[2] Uredba o ustanovitvi okrožnih študijskih knjižnic je bila sprejeta 10. septembra 1945, objavljena v Uradnem listu SNOS in NVS I/II, št 37, 1945, str. 168-169, 22.9.1945.
[3] Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. Uradni list RS, št. 88, 2003.
[4] Korže-Strajnar, A.: Splošnoizobraževalno knjižničarstvo v Sloveniji 1970-1980. Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije, 1982. (Študije in gradiva, 11/82).

knjižnice, ki je poudarjala izobraževanje, strokovno izpopolnjevanje, razširjanje znanstvenih spoznanj, kulturno delovanje in sprostitev. Prav tako se je že takrat pojavila v današnjem času poudarjena informacijska funkcija, in sicer kot naloga vseh knjižnic, z njo pa potreba po vzgoji uporabnika kulturnih dobrin, ki jih je knjižnica ponujala.

Veljavni zakon o knjižničarstvu je deloma uzakonil hierarhični princip knjižnične mreže, ki ga je bil v koncepciji razvoja knjižnic predstavljen že leta 1971. Obenem je to oživitev tradicionalnega avstro-ogrskega koncepta pokrajinskih knjižnic.

S Pravilnikom o osrednjih območnih knjižnicah (Ur. list RS, št. 88/2003) se načrtno in z državno finančno podporo udejanja koncept pokrajinskih knjižnic, zmanjšan s 14 pokrajinskih knjižnic na 10, poimenovanih osrednje območne knjižnice. Prispevale naj bi k tesnejši povezanosti v delovanju in vplivale na hitrejši razvoj izposojevališč in poglabljanje strokovnosti. V tem času se ponovno vzpostavlja v posodobljeni obliki razvid knjižnic, ki naj bi predstavil podobo vseh izposojevališč v mreži, še zmeraj pa nimamo predstavljenih posebnih zbirk in storitev teh knjižnic, ki bi obdelane in predstavljene lahko obogatile ponudbo knjižničnega informacijskega sistema. Začetek tega poraja, tudi v elektronski obliki npr. KAMRA. Na nivoju države je knjižnicam uspelo doseči nekatera zgledna povprečja v razvoju pogojev in v delovanju, s količino knjig v knjižničnih zbirkah pa so dosegle celo standardih predpisano število knjig na prebivalca, čeprav na račun bogatejše zbirke osrednjih območnih knjižnic in morebitnega nepopolnega odpisa. Za načrtovanje razvoja pa je samo povprečje premalo usmerjevalno, potrebno je ugotoviti znotraj tega preseganja oziroma zaostajanja.

9. 2 Pomen in naloge splošnih knjižnic v sodobnem svetu

Dohitevanje razvoja ponudbe informacij je danes zahtevnejše kot v preteklosti. Povečuje se skrb za ohranitev gradiva, uveljavljanje novosti ob klasični ponudbi gradiva in storitev v spremenjenem družbenem okolju poraja nove storitve, spreminja se knjižnični prostor, namen njegove rabe in povečuje se odgovornost knjižničarja za profesionalno in etično delo. Najbolj izrazito pa se današnje obdobje razlikuje od prejšnjih po aktivnem sodelovanju knjižnic pri

- razvoju pismenosti, še zlasti informacijske in to za vse generacije (v tujih sistemih se prav zaradi teh nalog knjižničarstvo predstavlja tudi kot izobraževalna dejavnost; »izobraževalno knjižničarstvo«), in
- skrbi za zadovoljevanje potreb posebnih skupin prebivalstva, ki naj bo po dostopnosti knjižnične dejavnosti na primerljivi ravni s ponudbo za večino. Zlasti pri storitvah za slednje čaka naše knjižnice še veliko dela. Izjema je področje zagotavljanja storitev za italijansko in madžarsko narodnostno skupnost, kjer so elementi pozitivne diskriminacije določeni v podzakonskih aktih, ustrezno uveljavljeni tudi v praksi.

Ko primerjamo slovenske splošne knjižnice z evropskimi knjižnicami[5], segajo z nekaterimi številčnimi podatki o svojem delovanju na visoka mesta med evropskimi državami (izposoja na prebivalca, število enot v knjižnični zbirki). Vendar primerjava razvitosti nekaterih knjižničnih dejavnikov opozarja, da količina ni enakomerno razporejena na prebivalca in da ji ne sledi vselej kakovost. Statistični podatki, ki nam kažejo nadpovprečno razvitost slovenskih

[5] Glej http://www.libecon.org in Žaucer, Matjaž. Primerjava slovenskega splošnega knjižničarstva z evropskim na osnovi podatkov študije LIBECON. Knjižnica, 49(2005)1-2, str.187-202.

splošnih knjižnic v evropskem merilu, seveda ne upoštevajo vložka osrednjih organizacij knjižničnega sistema (predvsem Narodne in univerzitetne knjižnice in Instituta informacijskih znanosti, nekoliko manj strokovnega združenja), ki s svojim delom vzdržujejo delovanje nacionalnega vzajemnega bibliografskega sistema. S svojim prispevkom sproščajo resurse splošnih knjižnic za druge potrebne aktivnosti.

Dosledno in kvalitetno izpolnjevanje osnovnih nalog splošnih knjižnic je predpogoj za izvajanje novih dejavnosti, ki jih narekujeta razvoj tehnologije in potrebe okolja.
Zato je naloga lokalnih skupnosti in države, da knjižnicam omogočijo izvajanje predpisanih osnovnih dejavnosti: - oblikovanje mreže splošnih knjižnic, - izvajanje knjižnične dejavnosti, - ustrezen prostor knjižnic, - ustrezna opremljenost knjižnic, - ustrezen obseg knjižnične zbirke in - ustrezno število delavcev
v skladu z določbami zakonskih in podzakonskih aktov.

Razvoj knjižnic v smeri doseganja strokovnih standardov in uvajanje novih storitev pa sta predvsem pokazatelj gospodarske razvitosti lokalne skupnosti in njenega interesa za knjižnico ter strokovnega vodenja knjižnice.

V nadaljevanju bo predstavljena problematika posameznih segmentov in predlogi za izboljšanje stanja.

9.3 KNJIŽNIČNA MREŽA

Naloga splošnih knjižnic je vsem prebivalcem Slovenije zagotoviti knjižnične storitve, ki bodo enako kvalitetne ne glede na to, kje jih knjižnica izvaja. Predpogoj za to je razvita mreža splošnih knjižnic. Sistematičen pregled razvitosti mreže splošnih knjižnic v Sloveniji nam je bil omogočen šele z meritvami za vpis knjižnic v razvid za leto 2002. To pomeni, da so bili za razliko od vsakoletnih statističnih merjenj, ki spremljajo le delovanje 60 osrednjih knjižnic, prvič obdelanimi podatki o vseh izposojevališčih splošnih knjižnic v Sloveniji (to je o krajevnih knjižnicah, bibliobusih in postajališčih posebnih zbirk). Center za razvoj knjižnic je ocenjeval razvitost knjižnic glede na doseganje minimalnih vrednosti posameznih dejavnikov, ki so bile določene v Pravilniku o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe. Minimalne vrednosti v tem pravilniku so bile izračunane na osnovi povprečnih vrednosti, ki so jih dosegale splošne knjižnice leta 2000.

9.3.1 Ocena mreže splošnih knjižnic

Mreža splošnih knjižnic je bolj ali manj utrjena mreža izposojevališč osrednjih knjižnic; večjih drobitev pa tudi združevanj v bližnji prihodnosti ne pričakujemo. Povečano število občin in odgovornost vsake za splošno dostopnost do informacij za vsakega občana, ki se uresničuje s knjižnično dejavnostjo, postopoma utrjuje knjižnično mrežo in položaj knjižnice v okolju. Osrednje knjižnice nosijo kot nosilke razvoja izposojevališč pretežni del bremen za osveščanje občin o nujnosti organizacije in vzdrževanja primerne oblike knjižnične dejavnosti. Zakonska določila ne predstavljajo močne opore, potrebe okolja pa narekujejo postopnost razvoja. Kljub temu pa je potrebno jasno določiti, da meja 10.000 prebivalcev

pomeni izhodišče za vrednotenje vsake osrednje knjižnice, tudi tiste, ki ima manj prebivalcev. V mreži je danes taka ena sama. Enako velja za krajevne knjižnice, kadar delujejo na območju z manjšim število prebivalcev od normativa za ustanovitev krajevne knjižnice.

Osrednje knjižnice, ki so same še nepopolno razvite po Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, se bolj kot druge krajevne približajo doseganju standardnih določil (Standardi za splošne knjižnice, 2005), ko jih ocenjujemo kot krajevne knjižnice, torej kot izposojevališče za njihove prebivalce v radiju 4 km, oziroma za vse tiste, ki nimajo lastnega izposojevališča, a brez nalog, ki jih opravljajo za celotno svoje območje in za območje pokrajine. Za opravljanje teh nalog pa se jim morajo pogoji dopolniti oziroma izboljšati.

Tako so po podatkih razvida za leto 2002 osrednje knjižnice ovrednotene kot krajevne knjižnice, skupaj z ostalimi 165 krajevnimi knjižnicami in dosegajo v povprečju 73% določila Pravilnika in 60% določila Standarda po številu enot knjižničnega gradiva na prebivalca, 63% določila Pravilnika in 40% določila Standarda potrebnih strokovnih delavcev, 92% določila Pravilnika in 21% Standarda potrebnih računalnikov za uporabnike, 101% določila Pravilnika in 42% določila Standarda potrebnih čitalniških sedežev, 81% določila Pravilnika o minimalnem prostoru. S temi pogoji pa samo ena osrednja knjižnica opravlja vse dejavnosti iz 2. in 16. člena Zakona o knjižničarstvu.

Osrednje knjižnice s takimi pogoji za opravljanje nalog na ravni osrednjosti[6], težko razvijajo mrežo izposojevališč na svojem območju. Tako jim manjkajo izposojevališča, znotraj obstoječe mreže pa navadno krajevne knjižnice izstopajoče zaostajajo v razvoju. Obstoj in delovanje posameznih izposojevališč v mreži je tudi negotov, število manjših izposojevališč se spreminja, a ne vselej zaradi demografskih značilnosti, ampak je lahko vzrok tudi nezanimanje prebivalcev za slabo razvito izposojevališče. Morda prav zato knjižnice navajajo v zbirnem vprašalniku o splošni knjižnični dejavnosti na njihovem območju več izposojevališč kot so jih vložile za vpis v razvid.

Bibliobusi so kot izposojevališča v povprečju srednje razviti, manjka jim knjižnično gradivo, tudi v zbirki, ki je v vozilu, kadar je to manjše, npr. kombi. Zanje knjižnice težko navdušijo občine, ker je vložek v prostorsko zasnovo velik v primerjavi s krajevno knjižnico (vzdržljivost vozila je povprečno 15 letna).

V priporočilih in standardih ni priporočil za organizacijo premične zbirke, kar je še zlasti problematično, ko je njeno postajališče edino izposojevališče v občini. Ponekod se ta postajališča spreminjajo v krajevno knjižnico, a navadno le po številu stalno prisotnih knjig. Problematično pa je tako izposojevališče predvsem takrat, ko knjižnice ne dostavijo 1000 enot (poudarjen je naslov) z menjavanjem zbirk, da bi prebivalcem omogočale izbiro.

V mreži ni poskrbljeno za dostopnost knjižničnega gradiva za posebne skupine prebivalcev. Poskusi so, vendar nesistematično urejeni in izvajani, kar ne vodi do kakovostnega dela, ki bi tem skupinam zagotavljalo uporabo knjižničnih storitev. Obstoječe posebne splošne knjižnice; npr. za slepe in slabovidne, zaporniške, bolnišnične niso zajete v sistem.

V lokalnih skupnostih se včasih skuša nestrokovno razreševati problematika drugih tipov knjižnic na račun splošnih knjižnic. Pri tem sta lahko problematična strokovnost dela (npr.

[6] Samo ena osrednja knjižnica, ki opravlja tudi naloge območne presega standard dostopnosti knjižničnega gradiva na prebivalca, druge pa se gibljejo v razponu od 5 do 97%. Minimalne pogoje Pravilnika pa presega 6 osrednjih knjižnic, vse so osrednje območne.

splošna ni usposobljena za opravljanje nalog šolske in visokošolske knjižnice, še zlasti ne bibliopedagoških) in financiranje, še posebej ko delo poteka brez strokovnih in finančnih dogovorov oziroma ovrednotenj.

Z dodelitvijo območnih nalog določenim osrednjim knjižnicam so te prevzele vlogo usmerjevalk strokovnega razvoja in povezovalk pokrajinskih značilnosti ter koordinatork skupnih razvojnih projektov. To vlogo počasi krepijo, svoje funkcije pa še niso razvile kot določa 27. člen Zakona o knjižničarstvu (Ur. list RS, 87/2001) in ne način kot je določeno v Pravilniku o osrednjih območnih knjižnicah (Ur. list RS, 88/2003). Te dodatne naloge so dobile tudi osredje knjižnice, ki so srednje razvite in imajo tako manj možnosti za poseganje v razvoj mreže in njenih storitev, včasih pa tudi niso pripravljene del teh nalog poveriti drugi osrednji knjižnici na svojem območju, ki razpolaga z dobrim kadrom ali izkušnjami. Temeljna ovira je prav pomanjkanje strokovno usposobljenega kadra.

Dostopnost knjižnične dejavnosti razširjajo spletne strani osrednjih knjižnic (še zmeraj jih nimajo vse osrednje knjižnice), a je ponudba elektronskih virov in storitev preskopa, pogosto tudi okorna, da bi imele v javnosti večji odziv.

9.3.2 Osrednje območne knjižnice

Zakonodaja
Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2004-2007 določa, da se do leta 2007 uveljavi izvajanje posebnih nalog območnih knjižnic. Od nove organiziranosti mreže splošnih knjižnic se pričakuje, da se bo na ta način organizirala strokovna mreža, ki bo v vsej državi vzdrževala in razvijala poenoteno opravljanje dejavnosti, ki so skupnega pomena za celotna območja in knjižnični sistem.
Način organiziranost mreže splošnih knjižnic, v kateri posebne naloge opravljajo osrednje območne knjižnice (dalje območne knjižnice) je določil Zakon o knjižničarstvu leta 2001 v 27. in 55. členu.
Posebne naloge območnih knjižnic so:

- zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij
- nudenje strokovne pomoči vsem knjižnicam z območja
- koordiniranje zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva za svoje območje
- usmerjanje izločenega gradiva s svojega območja.

Sredstva za zagotavljanje posebnih nalog zagotavlja Ministrstvo za kulturo na osnovi pogodbe med ministrstvom in temi knjižnicami.

Leta 2003 je bil sprejet tudi Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah, ki natančneje ureja posebne naloge knjižnic, njihovo financiranje in kadre za njihovo izvajanje. V 8. členu določa nacionalno knjižnico, ki usmerja strokovno delo svetovalnih služb v območnih knjižnicah.

Območne knjižnice v primerjavi s celotno mrežo splošnih knjižnic v letu 2004:

	Št. prebivalcev	Zbirka knjig	Zbirka neknj. gradiva	Člani	Zaposleni	Izposoja knjig na dom	Prihodki
OOK	670.504	3.186.502	240.510	198.319	421	7.703.690	3.506.517.084
Spl. k.	1.990.650	7.626.967	515.459	531.695	970	20.411.375	8.735.917.372
% OOK	34%	42%	47%	37%	43%	38%	40%

Statistični podatki od leta 2002 do 2004 kažejo izjemno rast sredstev za nabavo gradiva in števila redno zaposlenih delavcev. Tako so se od leta 2002 sredstva za nabavo gradiva tem knjižnicam v povprečju povečala za 43%. Število zaposlenih je v istem obdobju v povprečju naraslo za 12,7%. V celoti je bilo v obdobju 2002-2004 v osrednjih območnih knjižnicah na novo zaposlenih 35,5 delavcev.

Način delovanja območnih knjižnic

Z začetkom leta 2004 je NUK zaposlil koordinatorja območnih knjižnic, katerega glavna naloga je priprava skupnih in usklajevanje območnih programov in skrb, da se le-ti ustrezno izvajajo in v skladu z zakonodajo.

Novo imenovane območne knjižnice so naloge, določene z Zakonom o knjižničarstvu in Pravilnikom o območnih knjižnicah, začele izvajati septembra 2003 in je zares zaživelo šele v letu 2004. Svoje programe in finančne zahteve so za leti 2004 in 2005 oblikovale koncem leta 2003 in jih niso mogle bistveno spreminjati v posameznem letu. Večina območnih knjižnic pa v tem začetnem obdobju še ni imela prave predstave, niti načrta kako naloge območnosti načrtovati in izvajati. Tudi razpis Ministrstva za kulturo jih je omejeval z navajanjem prioritetnih nalog za vsako programsko obdobje in s tem onemogočal izvajanje večletnih načrtovanih aktivnosti.
V začetnem obdobju so se pokazale precejšnje razlike med knjižnicami, za katere sodimo, da se bodo sčasoma izravnale, kar bo poleg angažiranja knjižnic postopoma omogočila čim bolj kvalitetna koordinacija na nivoju NUKa.

Prav vzpostavitev usklajenega delovanja je ena od najvažnejših in prioritetnih nalog koordinacije. Direktorji območnih knjižnic, regijski koordinatorji in koordinator v NUKu sestavljajo tim, ki ob upoštevanju zakonodaje določa programe in usmerja delo. Sodelovanje, partnerstvo, timsko delo so predpogoj, da sistem, ki je zastavljen dobro, tudi zaživi.

Problematika

Problemi, ki otežujejo izvajanje območnih nalog, so pretežno dveh vrst - tisti, ki dolgoročno otežujejo izvajanje nalog in tisti, ki izhajajo iz začetne neizkušenosti.
Med prvimi je gotovo največji problem način financiranja, predvsem kadra. Ministrstvo financira naloge območnosti na osnovi letnih programov. Višina sredstev je omejena in knjižnice morajo naloge prilagajati tem omejitvam.
Ta problem je še posebej pereč pri zaposlovanju kadra, saj se za izvajanje območnih nalog lahko zaposli kader za določen čas, odvisno od odobrenih sredstev. Če naj bi knjižnica resno in odgovorno izvajala naloge območnosti, bi na tem delovnem mestu moral delati najkvalitetnejši kader, ki pa se za omejen čas ni pripravljen zaposliti. Zato v večini knjižnic problem rešujejo tako, da naloge območnosti razpršijo med ustrezno usposobljene

zaposlene, na novo pa zaposlijo začasni kader (največkrat študente), ki prevzame del rutinskih opravil. Na ta način se izgubi koordinacija, razprši odgovornost in rezultati niso optimalni.
Naloge koordinatorja območnosti v NUK so omejene izključno na svetovanje, motiviranje in pomoč pri delu knjižnic. Na razpolago pa nima nobenega zunanjega motivatorja (finančnega ali pravnega), ki bi mu dal mnogokrat potrebno podporo, da bi se dogovorjene naloge uresničile. Ker je koordinacija območnosti vključena v redni program NUKa, mora svoj program prilagajati finančnim in vsebinskim načrtom NUKa.

Financiranje območnih knjižnic – razmišljanje ob načinu financiranja v letu 2006
V Sloveniji imamo nacionalni kulturni program, ki vključuje tudi strategijo razvoja dejavnosti splošnih knjižnic v določenem obdobju, ni pa nacionalne strategije razvoja knjižničnega sistema. Poleg resolucije o razvoju na področju kulture (2004-2007) obstajajo še objave pozivov in razpisov Ministrstva za kulturo kot posreden način državnega usmerjanja razvoja knjižnic.
S pozivom Ministrstva za kulturo k predložitvi predloga programa izvajanja nalog osrednje območne knjižnice in finančnega načrta za leto 2006 je območnim knjižnicam namenjenih 181.000.000 SIT, kar ob razmeroma uravnoteženih programih pomeni približno 18 mio za knjižnico. V prejšnjem letu je bilo za izvajanje nalog območnosti namenjenih 98.508.000 SIT.

Nakup gradiva je omejen na največ 2000 izvodov po povprečni ceni 5.430 SIT. Torej lahko knjižnice, ki se odločijo za maksimalen nakup gradiva za to načrtujejo 10.860.000 SIT, kar je več kot polovica predvidenih sredstev območnosti. In takšna je bila tudi odločitev v večini knjižnic, saj je 'Zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij' navedeno kot prednostna naloga v letu 2006.

Prioritete programa. Knjižnice so predlagale, da se pririoritetna področja v prihodnje ne določajo. Glavni razlog je, da nekatere knjižnice načrtujejo večletne projekte ali projektne naloge, ki so v primeru spremembe prioritet v pozivu lahko ogrožene.

Vprašanje prioritet se pojavlja tudi na področju nakupa knjižničnega gradiva, še zlasti tedaj če prioriteta ni v celoti ovrednotena, da bi lahko bila učinkovita. Ali je nakup gradiva zares tisto, kar podpira vzpostavitev funkcij območne knjižnice? Ali večje število gradiva v območni knjižnici res prispeva k razvoju koordiniranih regijskih mrež? Ali je samo financiranje nakupa, brez programa promocije, obveščanja, izobraževanja za obdelavo in uporabo elektronskih virov znotraj regije res dovolj?

Stroški dela in materialni stroški. Knjižnice lahko načrtujejo največ 1,25 FTE bibliotekarja. Ob oceni, da je približen strošek dela 1 bibliotekarja začetnika 6 mio, je to 7,5 mio. Plača bibliotekarja z izkušnjami, kakršen naj bi vodil in izvajal pretežni del območnih nalog pa je višja, približno 7,5 mio, za 1.25 FTE, torej preko 8 mio.
Knjižnice so načrtovale maksimalen nakup gradiva, to je 10.860.000 SIT, in tudi maksimalne stroške dela bibliotekarja začetnika v višini 7.500.000 SIT in so samo s tema dvema postavkama dosegle vsoto 18.360.000 SIT, to pa je povprečna vrednost financiranja posamezne knjižnice.
Seveda je jasno, da morajo stroški dela temeljiti na programu, vendar pa se samo od sebe zastavlja vprašanje, kakšne programe je mogoče izvesti samo z delom, brez kakršnihkoli materialnih sredstev. Stroške dela so lahko knjižnice znižale na račun materialnih stroškov za izvedbo programov. In kaj potem ostane od v 19. členu Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah določenih treh strokovnih delavcev? Polovica delovnega mesta!
9. člen istega pravilnika navaja naloge, ki jih morajo izvajati območne knjižnice. Knjižnice same so svojo vlogo in naloge vzele dovolj resno in začrtale so svojo vizijo in poslanstvo, ki v

naslednji fazi vodi v izdelavo strategije za razvoj knjižnične dejavnosti regij. Če bodo knjižnice pri izdelavi strategije izhajale iz današnjega koncepta financiranja, potem ne bodo mogle načrtovati razvojnih nalog.

Celotno razmišljanje vodi v ugotovitev, da z načinom financiranja območnih knjižnic v letu 2006 celo v primeri z letom 2005 delamo korak nazaj. Okviri, ki jih poziv postavlja, ne omogočajo razvoja, omejujejo celo tam, kjer so nekateri načrti na nivoju nacionalne koordinacije že zastavljeni in v procesu realizacije:

- Projekt KAMRA, ki ga Ministrstvo za kulturo načelno podpira, se v danih razmerah nikakor ne bo mogel razviti, saj bi zahteval vsaj polovico delovnega mesta v vsaki območni knjižnici za koordinacijo in redakcijo. Če tega ne bo, ne bo vsebin na portalu in le-ta ne bo zaživel, lahko bomo samo še ugotovili, da smo šli v napačno investicijo.
- Programi izobraževanja po regijah, ki naj bi sledili izobraževanju tima območnih knjižnic, in so za usklajeno delo v regijah nujno potrebni, so postavljeni pod vprašaj.
- Zelo dobro so zastavljene skupne domoznanske naloge, ki bi lahko končno pripeljale do jasne in čiste situacije na tem področju. Za njihovo izvedbo so potrebni tako človeški kot materialni viri.
- Izdelava strategije razvoja regijskih IKT omrežij je nujna, saj je mogoče samo na osnovi urejenih omrežij načrtovati elektronske servise. Ta predstavljajo skelet prihodnjih regijskih omrežij. Bomo še dolgo kupovali samo posamezne osebne računalnike, ki jih že zdaj ni mogoče vzdrževati?

Programi območnih knjižnic

Programi dela območnih knjižnic se pripravljajo na treh nivojih in sprejmejo na nivoju tima območnih knjižnic:

- koordinacija območnosti v NUK in naloge na nacionalnem nivoju
- skupne naloge območnih knjižnic v vseh regijah, ki se izvajajo koordinirano
- specifične naloge, ki jih definira vsaka območna knjižnica posebej.

Naloga 'Strokovna pomoč knjižnicam območja' je zelo široka in zato zelo različno interpretirana in tu se tudi kažejo največje razlike v kvaliteti dela med knjižnicami.
Najpomembnejša naloga območnih knjižnic je vzpodbujanje sodelovanja med knjižnicami in drugimi organizacijami v regiji , prenos znanja in informacij, oblikovanje skupnih ciljev. Njihova uspešnost se meri po uspešnosti vseh knjižnic regije, oziroma po navzočnosti knjižnic v regionalnih programih. Prav tako se uspešnost dela koordinatorja NUK meri po uspehu območnih knjižnic in posredno njihovih regij. Dobro razvite, zahtevne in inovativne knjižnice v regiji so prednost ne pa grožnja območnim knjižnicam.

Pri nalogi 'Koordinacija, zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva' je prihajalo do različnih interpretacij razmejitve koordinacije in izvajanja domoznanskih nalog, razmejitve regijskih in lokalnih nalog itd., kar je povzročilo kar nekaj trenj med območnimi knjižnicami in drugimi osrednjimi knjižnicami v regijah. Organizacija in izvajanje domoznanske dejavnosti se zelo razlikuje med območji, predvsem zaradi tradicije njenega opravljanja.
V okviru koordinacije območnosti je bila leta 2005 ustanovljena delovna skupina za domoznanstvo, ki je definirala glavne probleme domoznanstva, za vsako formirala delovno skupino in dve od petih sta svoje delo do zdaj že zaključili. Rezultat sta predloga: Smernice za izbor gradiva za domoznansko zbirko in Priporočila za bibliografsko obdelavo drobnega tiska.
Problem dolgotrajne priprave dokumentov je pri imenovanih delovnih skupinah enak kot pri izvajanju vseh območnih nalog – v knjižnicah imajo prednost interne naloge, za kar so vodstva knjižnic prioritetno zainteresirana.

Naloga 'Zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij' je precej nedefinirana že na nivoju financiranja. V prvih dveh letih sta višje zneske prejeli knjižnici brez obveznega izvoda, ostale manjše vsote predvsem za nakup elektronskih virov. V letu 2006 se je znesek financiranja te naloge povečal, vendar na račun nadomestila za izpad obveznega izvoda. Menimo, da se mora nadomestilo za izpad obveznega izvoda ločiti od nalog območnosti in prenesti na sredstva za nakup gradiva.

'Usmerjanje izločenega gradiva' teče brez problemov na osnovi Pravilnika o izločanju gradiva.

Naloge območnih knjižnic in njihovo izvajanje korektno določa zakonodaja. Ker pa se te ne izpolnjuje, predvsem na področju financiranja, je temu primerno tudi delovanje sistema.

9.3.3 Predlogi za izboljšanje stanja

A. Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni

- Treba je spodbuditi in organizirati pomoč za vključevanje knjižničnih programov v vse strateške projekte, ki jih ministrstva, lokalne, pokrajinske skupine ali organizacije pripravljajo in prijavljajo na razpise. Predvsem je potrebno poskrbeti, da bodo vključene tudi posredno v vse projekte za črpanje denarja iz različnih skladov za preprečevanje socialne izključenosti in za zmanjševanje razlik razvitosti, npr. prijava bibliobusov s posebnimi vsebinami ali za cilje skupine, in podobno.
- Na državni ravni bi bilo potrebno poskrbeti, da se knjižnice primerno uvrstijo v zakone drugih področij, da se bo okrepil njihov status in s tem financiranje.
- Izdati podzakonske akte in navodila, ki izhajajo iz Zakona o knjižničarstvu (normativi za načrtovanje razvoja - 37. člen, pravilnik o merilih, po katerih so splošne knjižnice dolžne meriti svoje delovanje - 25. člen, navodila za strokovno obdelavo in hranjenje domoznanskega gradiva.
- Izdati podzakonske akte, ki izhajajo iz Zakona o obveznem izvodu publikacij (pravilnik o hranjenju, uporabi in izločanju publikacij obveznega izvoda.
- Priporočila za sodelovanje z zamejskimi knjižnicami.
- Državna finančna pomoč bi morala biti usmerjena v odpravljanje pomanjkljivosti, oziroma hitrejše doseganje cilja (Standardov za splošne knjižnici), pri čemer je doseženo stanje izhodišče (normativi Pravilnika), osrednje območne naloge pa pomoč. Tako bi npr. morali osrednjim knjižnicam omogočiti hiter prehod na nov program vzajemne obdelave gradiva, prednostno bi morali obravnavati vloge za sofinanciranje krajevnih knjižnic, celo tako, da se na razpise pozovejo le določeni programi, npr. projekti za krajevne knjižnice in potujoče knjižnice, za IKT opremo, še posebej kadar ni dovolj denarja za vse.
- Pri državnem sofinanciranju knjižnic dodati zahtevek za izjavo knjižnice, da je bil projekt pripravljen v sodelovanju (koordinacijo, pomočjo, svetovanjem) osrednje območne knjižnice pri vseh tistih področjih, ki se navezujejo na naloge osrednjih območnih knjižnic npr. projekti za nakup IKT tehnologije.

B. Strokovna podpora

- Priprava navodil, priporočil za organizacijo knjižnične dejavnosti za postajališča premičnih zbirk.
- Priporočila za gospodarno in učinkovito organizacijo knjižnične dejavnosti v najmanjših organizacijskih enotah.

- Priprava programa za e-bibliobus (potujočo učilnico za informacijsko opismenjevanje prebivalcev) za državno financiranje ali kandidiranje na drugih razpisih.
- Priprava tehničnih standardov za bibliobusno vozilo.
- Priprava osnovnih določil za ureditev postajališča bibliobusa.
- Prevodi vseh smernic IFLA za dostopnost knjižnične dejavnosti za vse posebne potrebe prebivalcev.
- Priprava smernic in modelov za organizacijo splošne knjižnične dejavnosti za vse posebne skupine prebivalcev, npr. zaporniške knjižnice, bolnišnične knjižnice, knjižnice za slepe in slabovidne, gluhe in naglušne, etnične skupine. Določiti mrežo splošnih knjižnic za skupine uporabnikov s posebnimi potrebami in opredeliti njihovo podobo (organizacijo, storitve in pogoje, spremljanje in vrednotenje) za vsako posamezno vrsto.
- Priročnik za načrtovanje in organizacijo krajevne knjižnice, postajališča premične zbirke.
- Izobraževanje za učinkovito organizacijo izposojevališč v mreži.

C. Organizacijski ukrepi

- Osrednje območne knjižnice naj bi s svojimi osrednjimi knjižnice sprejele strateški načrt razvoja knjižnične dejavnosti v pokrajini, v katerem bodo predstavljene mreže izposojevališč na območju osrednjih knjižnic in povezave med knjižnicami za uspešno in gospodarno opravljanje dejavnosti. Načrt naj bi opredelil prioritete pri razvoju izposojevališč in pri opravljanju strokovnih nalog, ki bodo vodile do dogovorjenih ciljev in sodelovalnega dela. Izhodišče načrtovanja mora biti krajevna knjižnica.
- Opredeliti status knjižnic (društvene s posebnimi zbirkami, knjižnice s posebnimi zbirkami kot npr. nemška čitalnica, slovanska knjižnica), ki so v javnem interesu splošnih knjižnic, preveriti izpolnjevanje pogojev za njihovo vključitev v mrežo splošnih javnih knjižnic.
- Uveljaviti načrtovano mrežo izposojevališč in kakovostno dostopnost storitev v posameznem izposojevališču kot izhodišče za vrednotenje doseganja ciljev.
- Sodelovanje z izobraževalnimi področji, ki uveljavljajo knjižnico kot javni prostor oziroma dejavnost (sociologija kulture, medijev, pedagogika, psihologija, zgodovine… za razvoj psihologije, pedagogike, sociologije… knjižnice)
- Izobraževanje vodstvenega kadra za uporabo statističnih podatkov pri načrtovanju izposojevališč in knjižničnega programa.

9. 4 IZVAJANJE KNJIŽNIČNE DEJAVNOSTI KOT JAVNE SLUŽBE

Uresničevanja namena knjižnic v skladu z 2. členom Zakona o knjižničarstvu se opravlja v celotni mreži, a nima zadovoljive kakovosti, obveznosti iz 16. člena pa tudi še niso zaživele na ravni potreb niti v osrednjih knjižnicah, še manj pa v njihovih enotah. Veliko je prizadevanja (količina), učinek (korist) pa manjši, tudi na področju razvoja bralne kulture in pismenosti.

Knjižnice nagovarjajo uporabnika s splošnimi izobraževalnimi in sprostitvenimi potrebami, manj namenske pozornosti posvečajo informacijskim, raziskovalnim, ustvarjalnim, estetskim in posebnim izobraževalnim potrebam. Manjše osrednje knjižnice od osrednjih knjižnic z območnimi nalogami imajo poudarek na dostopnosti poljudne priročniške literature in učbenikov, še zlasti izrazito na področju naravoslovnih znanosti, in ne ponujajo dovolj raznolikih informacij. V zbirki strokovnega gradiva je poudarjena še humanistika, tudi na račun subvencij Ministrstva za kulturo, njena majhna uporaba pa opozarja, da se knjižnice ne posvečajo dovolj razvijanju interesov, znanja, pismenosti, bralne kulture in vseživljenjskega

učenja. V zbirki leposlovja pa izposoja nezahtevnega leposlovja kaže, da se knjižnice prilagajajo željam uporabnikov bolj kot njihovim potrebam.

Uresničevanje namena knjižnic po osnovnih storitvah iz Uredbe o osnovnih storitvah (Ur. list 87/2001) ni zaživelo v vseh krajevnih knjižnicah oziroma izposojevališčih, npr. dostop do vzajemnega kataloga, do splošno dostopnih javnih virov oblasti, medknjižnična izposoja, usposabljanje uporabnikov za uporabo knjižnice, preslikovanje, dostop do svetovnega spleta.

Nepopolna upravna organiziranost knjižnic in kadrovske zadrege (pomanjkanje kadra, neustrezna strokovna usposobljenost) povzročata težave pri spremljanju opravljanja nalog (zbiranje in uporaba podatkov o opravljenem delu), pri spoštovanju zakonskih določil za vodenje in upravljanje javne dejavnosti. Celo določila področne zakonodaje se obravnavajo pogosto kot birokratski dodatek ne pa kot korist za načrtovanje in razvoj ter pregled nad porabo javnih sredstev, na drugi stani pa se zaradi nejasnosti zakonodaje določene naloge opuščajo zaradi strahu pred posledicami (npr. brezplačnost storitev, avtorske pravice).

Vizija, vrednote, namen knjižnične dejavnosti, strateški cilji, dosežki, prikazani kot koristi uporabnikov, javni dokumenti o strokovnem vidiku knjižnične dejavnosti (npr. uporabnikove knjižnične pravice, nabavna politika, program informacijske pismenosti in podobno) so v večini primerov potencialnim uporabnikom slabo poznani, ponekod nedostopni, promocijsko nezanimivi in za uporabnika pogosto tudi nerazumljivi.

Ovire za uspešno izvajanje dejavnosti so tudi:
- Navadno le formalna vključenost javnosti (prebivalcev, uporabnikov) v pripravo programov in delo knjižnice.
- Šibko znanje o strateškem načrtovanju oziroma delovanju, šibka ali pomanjkljiva opredelitev razvoja in ciljev v programih.
- Pomanjkljivo vrednotenje dela knjižnice, strokovnosti in uporabniške koristi.
- Liberalizacija delovanja na račun strokovnosti.
- Prilagajanje dejavnosti razpoložljivim možnostim.
- Nizka stopnja sodelovanja z drugimi knjižnicami pri opravljanju (delitvi) nalog.
- Pomanjkljivo uveljavljanje knjižničarskega vidika znotraj upravljanja in vodenja, oziroma slab prenos knjižničarskega znanja (npr. znanje pridobljeno s strokovnim izpitom) v upravljanje in vodenje ter nekritično prenašanje sekundarnega znanja v knjižničarstvo (popularno izobraževanje s področja komuniciranja, javnega nastopanja, upravljanja in vodenja se pogosto neučinkovito povezuje z namenom knjižnice).
- Pomanjkanje sredstev za motiviranje delavcev in za njihovo izobraževanje in premalo skrbi za njihov osebni razvoj.

9.4.1 Predlogi za izboljšanje stanja:

A. Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni
- Dosledno spoštovanje delavčevih pravic za napredovanje (tudi v plačilnih razredih).
- Nedvoumna opredelitev javne službe in brezplačnih storitev.
- Sprejemanje knjižničnih programov z večino sodelujočih občin.
- Spodbuditi občine za sprejemanje aktov, ki so povezani z delom knjižnice.
- Spodbuditi občine, da vključijo knjižnice kot sodelavce v svoje programe na vseh področjih.
- Opredelitev in vrednotenje odobrenih projektov pri MK in dohodkov iz evropskih sredstev kot presežek knjižnice.

- Državni razvojni projekti: Slovenija bere, Knjižnica, zanimiva tudi zame, Informacijska tehnologija za vsakogar (npr. bibliobus, načrtno nagovarjanje ciljnih skupin), Življenje za mejo, Aktivno tretje življenjsko obdobje…
- Spodbujanje sodelovanja pri izvedbi programov drugih organizacij v lokalni skupnosti.
- Opredeliti avtorske pravice na način, ki bo omogočal uresničevanje načela dostopnosti vseh oblik sporočil.

B. Strokovna podpora

- Izdelati priporočila za organizacijsko shemo knjižnice (notranja organizacija).
- Izdelati priporočila za tipično sistemizacijo del in nalog in spremljanje uspešnosti zaposlenih.
- Priprava knjižničarske strategije za razvoj (informacijske) pismenosti (na primer v projektu Slovenija bere)
- Podpreti sprejem nacionalne strategije za razvoj pismenosti.
- Organizacija skupnih posvetovanj z drugimi strokovnimi področji (npr. sociologi, pedagogi, turizmom..).
- Raziskave kakovosti in učinkovitosti organiziranja, delovanja in uporabe knjižnic (tudi raziskovalne diplomske in magistrske naloge).

C. Organizacijski ukrepi

- Povezava računalniških programov s poslovanjem knjižnice (npr. zbirka in njena uporaba za statistiko, nabava s finančnimi podatki)
- Več sodelovanja knjižnic pri opravljanju dejavnosti: kroženje kadra, prireditev, delitev storitev, združevanje opravil, združevanje sredstev za skupne prostore (skladišča, vozila), sodelovanje pri projektih.
- Priporočila in izobraževanje za vključevanje in delo prostovoljcev (pravilnik o prostovoljnem delu)
- Izobraževanje za sodelovanje oddelkov knjižnice (npr. oddelka nabave in računovodstva)
- Izobraževanje knjižničarskega kadra mora biti sestavni del vsakega projekta, še zlasti pri pa pri uvajanju novih vrst knjižničnega gradiva in njegove uporabo.

9.5 KNJIŽNIČNI PROSTOR

Pomanjkanje knjižničnega prostora, neprimerna velikost, uporabna in estetska kakovost, razdrobljenost, nefunkcionalnost so problemi, ki tarejo večino splošnih knjižnic. Je temeljna ovira za primerno ureditev gradiva, uvajanje sodobne opreme, zlasti elektronske, kakovostno in etično ponudbo storitev.

V Sloveniji ne zbiramo podrobnejših podatkov o prostoru in problematiki, povezani z njim. V praksi pa se srečujemo z naslednjimi problemi, ki so povezani z načrtovanjem, gradnjo in opremljanjem knjižnic:

- Neprimerna lokacija z vidika dostopnosti in varnosti.
- Knjižnični prostor nima primernega ugleda v okolju kot javni prostor.
- Razreševanje neustreznosti prostorskega pogoja je predolgo, negospodarno, pogosto tudi nestrokovno.
- Urejanje prostora se ne obravnava celostno: lokacija, stavba/prostor, oprema.
- Pomanjkljivo pripravljeni knjižnični programi so ovira za kakovostno načrtovanje in izvedbo.

- Knjižnični program nima ustreznih tehničnih prilog za kakovostno in varno ureditev ter hranjenje gradiva.
- Bibliobus se ne obravnava dovolj pozorno kot prostor.
- Odločanje o lokaciji, načrtu se izvaja brez knjižničarja.
- Posegi v prostor se opravljajo brez skupine različnih strokovnjakov, lahko tudi brez arhitekta ali knjižničarja.
- Postopnost razreševanja prostorske problematike z menjavanjem lokacij.
- Načrti za prostore knjižnice se izbirajo brez natečaja.
- Za realizacijo sprejetega načrta je čas pogosto prekratek.
- Sprejeti načrt se ne izvede popolno oziroma v načrtovani obliki.
- Kakovosti opreme se namenja premalo pozornosti, izbira se po ceni ne pa tudi po kakovosti.
- Slabo informiranje o postopkih in kriterijih za pripravo na razpis natečaja in sofinanciranja.
- Ovirana dostopnost in uporaba prostora za skupine s posebnimi potrebami.
- Porabljena sredstva za ureditev prostora so lahko še zmeraj neznanka.
- Po končani gradnji ni opravljeno strokovno ovrednotenje.
- Standardi ne ponujajo načrtovalnih izhodišč za manjša izposojevališča.

9.5.1 Predlogi za izboljšanje stanja

A. Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni

- Zagotoviti primerno zakonsko podporo, ki bo vzpodbujala h gradnji kakovostnega prostora in uveljavljala:
  - enakovrednost lokacije, prostora in opreme,
  - sprejetje celostne razrešitve prostorske problematike na določeni lokaciji, če tudi se bo razreševala postopoma,
  - obvezno sodelovanje knjižničarske stroke pri vsakem posegu v prostor: pri izbiri lokacije, načrta in opreme in pri izvajanju sprejetega načrta ter pri ovrednotenju izvedbe,
  - obvezno sodelovanje strokovnjakov za ureditev dostopnosti in uporabe prostora za skupine s posebnimi potrebami,
  - obvezno strokovno kontrolo nad izvedbo načrta,
  - ovrednotenje (tudi knjižničarsko) prostora po končani investiciji in pripravi poročila,
  - Uveljaviti natečaj za pripravo načrta, katerega vrednost presega določeno vsoto ali katerega sofinancira država.
  - Spodbuditi hitrejšo gradnjo s spodbujanjem za sodelovanje v razpisih razvojnih programov Slovenije in EU.
- Uvesti transparentno državno sofinanciranje:
  - pripraviti navodila za pripravo prijave na natečaj, na razpis za financiranje,
  - zagotoviti transparentno financiranje oziroma porabo javnih sredstev za gradnjo knjižničnih objektov,
- Uvesti mehanizme, ki bodo znižali ceno gradnje:
  - Spodbuditi mednarodne natečaje za gradnjo in za bibliobuse.
  - Omogočiti javno spremljanje porabe denarja za gradnjo knjižničnih objektov, s podatki mora razpolagati tudi knjižnica.
- Uveljavljati knjižnični prostor tudi kot element promocije lokalne skupnosti, države:
  - Predstavljati prostor knjižnic kot javni prostor na vseh področjih življenja, ki uspešno razrešuje kakovost bivanja in delovanja prebivalcev na določenem območju.

- Državno sofinanciranje ureditve vzorčne knjižnice za nemoteno dostopnost in uporabo knjižnice in njenih storitev za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami.

- Okrepitev svetovalne službe Centra za razvoj knjižnic s strokovnjakom za prostorsko urejanje knjižnic.
- Uvesti knjižničarsko nagrado za uporabniško (lahko posebna nagrada za skupine s posebnimi potrebami) kakovostno prostorsko ureditev knjižnice (nagrajuje naj se vse tri glavne akterje (arhitekta, knjižničarja, investitorja).

B. Strokovna podpora

C. Dopolniti standarde za načrtovanje prostora najmanjših krajevnih knjižnic z določitvijo najmanjše kvadrature, »ne manj kot« (kot je bilo npr. v predlogu standardov: najmanj 150 m²) in postajališč premičnih zbirk.

- Pripraviti tehnične standarde za gradnjo knjižnic, bibliobusa, v katerih bodo zbrani pogoji tudi za varno in primerno predstavitev, uporabo in hrambo gradiva.
- Sodelovanje s fakulteto za gradbeništvo, arhitekturo…
- Raziskava o dostopnosti in funkcionalnosti knjižničnega prostora.
- Omogočiti izobraževanje za pripravo knjižničnega programa za prostorsko urejanje knjižnic v rednem izobraževanju in dopolnilnem izobraževanju NUK.
- Spodbuditi izdelavo načrtov za gradnjo knjižnic, tudi teme za diplomske naloge.

9.6 OPREMA IN OPREMLJENOST KNJIŽNIC

9.6.1 Opremljenost z IKT

Knjižnice imajo ustrezno opremo za delo na sistemu COBISS. Lokalni strežniki Alpha (operacijski sistem OpenVMS) in terminali so nameščeni v večjih knjižnicah, na katerih gostujejo tudi manjše.
V zadnjih letih se razvija nova generacija COBISS 3, vendar še ni pripravljena za vse module sistema. Za delo na COBISS3 je potrebna drugačna strojna in sistemska oprema kot za COBISS2 in knjižnice jo šele postopoma dopolnjujejo.
V zadnjih letih število osebnih računalnikov strmo narašča, žal pa se vzporedno ne vzpostavljajo lokalna omrežja, ki zagotavljajo nadzor nad sistemom in varnost. Razen neformalne skupine sistemskih administratorjev knjižnicam nihče ne svetuje, niti ne koordinira urejanja lokalnih omrežij.

Za vzdrževanje osebnih računalnikov knjižnice najemajo zunanje lokalne izvajalce, ki skrbijo za osnovno delovanje računalnikov, nihče pa ne skrbi za razvoj. Storitve lokalnih izvajalcev so profitno naravnane, ne poznajo, niti jih ne zanima jih kontekst, v katerem ta tehnologija deluje, knjižničarji pa nimajo znanja, da bi jih usmerjali.

Predlog za rešitev je podana v dokumentu 'Model infrastrukture za e-poslovanje splošnih knjižnic' (http://www.lj-oz.sik.si/sk/), ki ga je marca 2006 pripravila skupina sistemskih administratorjev knjižnic, v katerem analizirajo stanje in predlagajo model enotnega sistema za enotno e-poslovanje knjižnic.

9.6.2 Problemi:

- Pomanjkljiva dostopnost komunikacijske opreme.
- Preden se zadostno opremijo enote, krajevne knjižnice, že rabi posodobitev opreme osrednja knjižnica.

- Neenakovredno obravnavanje kakovosti opreme glede na velikost in lokacijo izposojevališča.
- Uveljavljanje estetskega, simbolnega kriterija na račun uporabnosti.
- Neopredeljena oprema za postajališča premične zbirke, še zlasti v primeru, ko so edino izposojevališče v občini.
- Opazna je pomanjkljiva uporabnost in udobnost pohištvene opreme.
- Oprema za dostopnost in uporabo informacij za potrebe posebnih skupin.
- Pohištvena in tehnična, računalniška oprema bibliobusov .
- Oprema postajališč bibliobusa.
- Slab izkoristek uporabniške opreme v knjižnicah (npr. knjigomati, oprema za posebne skupine prebivalcev).

9.6.3 Predlogi za izboljšanje stanja:

A. Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni
- Pri financiranju in sofinanciranju upoštevati mnenje knjižničarskega strokovnjaka ter ergonomske in estetske lastnosti opreme.

B. Strokovna podpora
- Določiti standarde za osnovno opremo postajališč premičnih zbirk in bibliobusa.
- Sodelovanje s fakulteto za arhitekturo, lesarstvom, oblikovanjem.

C. Organizacijski ukrepi
- Sodelovanje z gospodarstvom za hitrejše vključevanje tehnologije (razvoj in testiranje in popularizacija opreme).
- Izbira opreme glede na namen, uporabnost, kakovost.
- Uveljaviti standarde kakovosti za opremo.
- Izobraževanje knjižničarjev, izobraževanje uporabnikov za uporabo tehnične opreme.

9.7 KNJIŽNIČNA ZBIRKA

9.7.1 Problemi:

- Kakovost zbirke (vsebinska, namenska raznolikost), njena organiziranost (dostopnost, urejenost) in njeno predstavljanje (katalogi, informativni priporočilni viri, prireditve) niso na ravni potreb okolja.
- Nabavna politika najpogosteje ni znana (javen dokument), nabava je nesistematična, načrtovana predvsem le po količini.
- Knjižnična nabavna politika podpira kvantiteto v bralni kulturi, v bojazni pred očitkom cenzure se knjižnica prilagaja okusu uporabnika, želja ima prednost pred potrebo.
- Pri izboru ima prednost količina uporabnikov izbrane enote, zaradi pomanjkanja denarja ima prednost gotova uporaba pred morebitno koristnostjo.
- Politika prepočasi uresničuje socialno vlogo knjižnic, razlike v dostopnosti kakovostne izbire se povečujejo, še zlasti ker je kakovostno razvijanje branja za manjše knjižnice dražje kot za velike in zato pogosto manj ugodno za uporabnika.
- Kulturna politika nima sprejetih standardov za splošne knjižnice kot strateških ciljev, da bi spodbudila dostopnost višjega števila naslovov v mreži osrednje knjižnice, ki povečujejo dostopnost bolj kot medknjižnična izposoja.
- Standardi prirasta so prenizki za dostopnost naslovov (dostopnost vsebine za potrebe) in izvodov (dostopnost glede na povpraševanje) v mreži izposojevališč.
- Knjižnična zbirka ni finančno ovrednotena.

- Šibka ponudba neknjižnega gradiva, zlasti elektronskih virov.
- Pomanjkanje gradiva za potrebe posebnih skupin.
- Nizka stopnja sodelovanja knjižnic pri nabavi.
- Nizka stopnja povezave službe za nabavo z ostalimi oddelki.
- Slabo poznavanje elektronskih virov in načinov njihove rabe.

9.7.2 Predlogi za izboljšanje stanja:

A. Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni

- Izdati podzakonske akte in navodila, ki izhajajo iz Zakona o knjižničarstvu (navodila za strokovno obdelavo in hranjenje domoznanskega gradiva).
- Izdati podzakonske akte, ki izhajajo iz Zakona o obveznem izvodu publikacij (pravilnik o hranjenju, uporabi in izločanju publikacij obveznega izvoda).
- Poenostaviti upravne postopke za nakup gradiva.
- Financirati projekt NUK: popis posebnih zbirk (tudi zaradi digitalizacije).

B. Strokovna podpora

- Popraviti neživljenjskost standardov, npr. zbirka za cilje skupine, manjše skupine mora imeti posebej opredeljene ali pa morajo biti splošna določila tako široka, da lahko knjižnica znotraj teh namenja za manjše več.
- Opredeliti višje splošne standarde za prirast gradiva, ali jih določiti v skladu z velikostjo in vrsto izposojevališča.
- Opredelitev nabavne politike splošnih knjižnic (po statusu knjižnice) in določiti izhodišča za nabavo gradiva za osrednje območne knjižnice.
- Določitev temeljne zbirke najmanjše krajevne knjižnice.
- Smernice za digitalizacijo gradiva: izdelati nacionalno strategijo v kateri bodo opredeljene tudi naloge splošnih knjižnic.
- Vrednotenje zbirke z uporabo po vsebini in zahtevnosti knjižničnega gradiva za opredeljene naloge.
- Izobraževanje za ugotavljanje potreb in za sodelovanje pri nabavi z javnostjo, oddelki knjižnice in knjižnicami.
- Izobraževanje zaposlenih za izbor (vrednotenje) knjižničnega gradiva za nakup.
- Izobraževanje za uporabo elektronskih virov in njihovo promocijo med uporabniki z izobraževanjem za uporabo.

C. Organizacijski ukrepi

- Omogočanje in spodbujanje kroženja naslovov v knjižnični mreži.
- Sodelovanje knjižnic in uporabnikov pri oblikovanju in izvajanju nabavne politike.

9.7.3 Knjižnična zbirka - virtualna knjižnica

COBISS

Od 1991 naprej so se splošne knjižnice postopoma vključevale v bibliografski sistem COBISS. Danes je večina gradiva, ki ga hranijo, vključena v vzajemno bazo.

Gradivo, ki ni popisano v COBISSu:

- rokopisi,
- drobni tiski (fotografije, razglednice, plakati…),
- posebne zbirke (zapuščine, starejše glasbeno, notno… gradivo).

COBISS ni bil oblikovan za gradnjo virtualne knjižnice, zato je mogoče vpisovati le bibliografske in lokacijske podatke ter dodajati povezave na digitalizirano gradivo, ki pa je shranjeno na lokalnih sistemih.

Spletne strani
Večina knjižnic ima spletne strani, ki pa so predvsem informativne narave, le nekaj jih preko spletne strani ponuja tudi dostop do drugih podatkov v elektronski obliki.

Elektronske publikacije
Knjižnice imajo preko COBISSa dostop do nekaterih baz polnih besedil, zadnja leta pa se preko konzorcija COSEC naročajo na različne baze podatkov, tako imajo vse dostop do IUS INFA in Ebsco Hosta (nekatere tudi Oxford Reference Online, Uradni list, GV IN, Encyclopedia Britanica). Uporaba elektronskih virov se počasi uveljavlja, tako med knjižničarji kot uporabniki.
Še zmeraj pa je internet najbolj pogosto uporabljan kot vir elektronskih informacij.

Digitalizacija
Digitalizacija gradiva se je v knjižnicah začela šele v zadnjih nekaj letih[7]. Glavni razlog za zamujanje Slovenije na področju digitalizacije je, da ni nacionalne strategije in s tem povezanega sistematičnega planiranja in financiranja projektov digitalizacije, knjižnice pa tudi nimajo tehničnih in kadrovskih pogojev, predvsem pa ne znanja.
Stanje se izboljšuje, saj je lani začel NUK izvajati tečaje digitalizacije, osrednje območne knjižnice pa zaposlujejo IKT kader in postopno pripravljajo tehnične pogoje.
Tovrstna projekte je vzpodbudilo financiranje Ministrstva za kulturo in (sicer zapoznelo) spremljanje dogajanja v Evropi, med drugim vključenost Slovenije v projekt CALIMERA [8] in MINERVA[9].

Portal KAMRA[10]
Septembra 2006 bo začel delovati portal, ki bo knjižnicam ponudil okolje in orodje za oblikovanje digitalnih zbirk in enoten dostop do njih. Vnos podatkov bo enostaven in bo omogočal tudi knjižnicam brez posebnega znanja in tehničnih pogojev, da bodo vključevale svoje vsebine.
Informativni dnevi in predstavitve portala, ki so potekali lansko leto, so vzpodbudili knjižnice, da resno razmišljajo o večjih in dolgoročnih projektih digitalizacije gradiva.

9.8 KNJIŽNIČNI DELAVCI

Število strokovnih delavcev v splošnih knjižnicah se konstantno zvišuje. Vendar knjižnični delavci niso zaposleni številčno v skladu s priporočili standardov. Manjkajo vse tri kategorije delavcev, strokovni, upravni, tehnični delavci, zaradi česar ne trpi samo strokovnost opravljanja dela, ampak tudi gospodarnost.

Dela in naloge se med delavce ne delijo po priporočilih standarda. Dela opravljajo tudi delavci, ki ne izpolnjujejo pogojev, ali pa jih presegajo, ker se pri pomanjkanju kadra zaposluje strokovno visoko usposobljen kader, računajoč na njegovo večjo uporabnost, pri čemer pa ti negospodarno opravljajo tudi dela srednje strokovno usposobljenega delavca.

---

[7] Rozman Salobir, M. *:* Digitalna sedanjost v Sloveniji. (http://www.lj-oz.sik.si/sk-posvetovanje04/
[8] http://www.calimera.org/default.aspx
[9] http://www.minervaeurope.org/
[10] http://www.kamra.si

Knjižnični delavci niso prisotni ves čas odprtosti knjižnice in knjižnice so zaradi pomanjkanja delavcev odprte za obiskovalce manj kot zahtevajo standardi, zlasti krajevne. Tu pa manjkajoče strokovne delavce nadomeščajo prostovoljci, honorarni delavci, tudi brez primerne strokovne usposobljenosti.

Knjižnica nimajo povsod sprejete sistemizacijo delovnih mest. Obstoječi načrti delovnih mest so nesodobni ali pomanjkljivi, delavci so slabo seznanjeni s svojimi nalogami in odgovornostjo.

Pripravniški program se izvaja nepopolno, zato zaposleni slabo poznajo celo lastno knjižnico.

Knjižnice nimajo pisnih navodil za vrednotenje delavcev, ponekod pa tudi ne sredstev za njihovo nagrajevanje. Pri dodeljevanju stimulacije in pri predlogu za napredovanje upoštevajo poročila delavcev.

Knjižnični delavci imajo ponekod pomanjkljivo strokovno znanje, še zlasti tisti s srednjo izobrazbo, delavci v izposoji pa slabo obvladajo informacijski proces in uporabo referenčnih virov informacij.

Upravni delavci potrebujejo dopolnilno znanje, še zlasti vodstveni pa znanje za načrtovanje in organizacijo knjižnične dejavnosti in sodobno vodenje knjižnice kot javnega zavoda, njeno upravljanje in obvladovanje zakonodaje.

Knjižnični delavci slabo sledijo knjižnični politiki, njenemu zapisanemu poslanstvu in ciljem, pogosto ne poznajo informacij, ki so javnega značaja, o svoji knjižnici.

Knjižnični delavci preslabo poznajo potrebe lokalne skupnosti, ukvarjajo se le z uporabnikom knjižnice.

Pri izvajanju svojega poslanstva ne upoštevajo vselej načel knjižničarske etike, ker jih bodisi ne poznajo ali ker jih ne sprejemajo. Knjižnice nimajo lastnih dokumentov, ki bi obravnavali to področje, niti zapisane izjave o prosti dostopnosti knjižničnega gradiva in informacij.

Amaterizem in neprofesionalen odnos do knjižnične dejavnosti in uporabnikov sta še prisotna.

Uporaba kazalcev za merjenje uspešnosti zaposlenih, npr. direktorjev, ki spodbujajo količino in prezrejo kakovost dejavnosti.

Posebno pereč je problem načrtovanja in vzdrževanja IKT opreme v knjižnicah. Pogoj za delo na COBISS3 in za oblikovanje virtualne knjižnice je urejeno lokalno omrežje, v knjižnici, širše v regiji in najširše na nacionalnem nivoju.
Ker pa so splošne knjižnice bile do nedavnega popolnoma odvisne od načrtovanja, dobave, instalacije in vzdrževanja opreme, ki jo je za potrebe dela na COBISSU zagotavljal IZUM se za področje IKT knjižničarji niso izobraževali, niti niso zaposlovali tehničnega kadra za področje IKT.
V zadnjih treh letih predvsem OOK, pa tudi že nekatere osrednje knjižnice postopoma zaposlujejo administratorje sistema. Trenutno vse splošne knjižnice zaposlujejo 9 sistemskih administratorje, od tega 7 v OOK.

Knjižničarji imajo premalo znanja za pripravo in uporabo elektronskih virov, pa naj bo to priprava in urejanje spletne strani, uporaba baz podatkov ali digitalizacija.

Predlogi za izboljšanje stanja:

A. **Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni**
- Izdati podzakonske akte in navodila, ki izhajajo iz Zakona o knjižničarstvu (pravilnik o bibliotekarskem izpitu in o strokovnih nazivih - 39. člen),
- Uvrstiti delavce s srednjo stopnjo izobrazbe med strokovne delavce po preizkusu poznavanja temeljnega znanja knjižničarstva in delovanja knjižnice.
- Povečati mobilnost zaposlenih, tudi z uvedbo licenčnega strokovnega izpita.

B. **Strokovna podpora**
- Priporočila za organizacijo prostovoljnega dela, izobraževanje prostovoljcev za delo v knjižnici.
- Priporočila za izvajanje projektnega dela: vključevanje izobraževanje zaposlenih za izvedbo in življenje projekta.
- Kodeks/standard knjižničnih storitev*:* javen dokument knjižnice, ki ga uresničujejo vsak zaposleni: zapisana pričakovanja knjižnice za želeno kakovost storitev.
- Priprava priporočil, zahtev za svetovalno dejavnost in program izobraževanja strokovnega svetovanja za svetovalno (koordinacijsko) delo območnih knjižnic.
- Raziskava o strokovnem znanju in uspešnosti delavcev glede na njihovo osnovno formalno izobrazbo.
- Merjenje kakovosti izvajanja zakonsko opredeljenih nalog in uporabniških storitev: svetovanje, pomoč, izobraževanje.
- Izobraževanje knjižničarjev za opravljanje nalog na področju informacijskega opismenjevanja.
- Izobraževanje upravnih delavcev za razvoj kadra in doseganje visoke profesionalnosti.
- Knjižničarsko izobraževanje tehničnih in upravnih delavcev.
- Strokovno dopolnilno izobraževanje delavcev za opravila s srednjo zahtevnostno stopnjo.
- Priprava dopolnilnega programa izobraževanja specialista informatorja (potrdilo po preverjanju znanja), ki bo deloval v osrednjih območnih knjižnicah ves čas odprtosti za uporabnike oziroma knjižnice območja.
- Pripraviti program za pripravništvo.
- Pripraviti program za prakso študentov, mentorstvo.

C. **Organizacijski ukrepi**
- Omogočiti osebni razvoj vseh zaposlenih.
- Opredeliti naloge, ki jih lahko opravljajo zaposleni s srednjo stopnjo izobrazbe (zaradi gospodarnosti in sprostitve visoko izobraženih, da bodo svetovalno delo lahko opravljali tudi v manjših krajevnih knjižnicah).
- Vrednotenje in nagrajevanje dela in ustvarjalnosti vseh zaposlenih, tudi strokovnih delavcev s srednjo izobrazbo.
- Izbor najboljšega knjižničarja po izbiri uporabnikov. Okrepiti javno veljavnost stanovskih nagrad in status knjižničarja kot javnega delavca.
- Izobraževanje vodstvenega kadra za delo z zaposlenimi: vključevanje zaposlenih v pripravo programov knjižnice, tekoče seznanjanje zaposlenih s knjižnico in dogodki, spremljanje dela in povratno informiranje.
- Izobraževanje vodij za vodenje skupin, timov, sodelovalno delo, povezovalno delo oddelkov, delavcev različnih profilov in izobrazbe.

- Najmanj en IKT strokovnjak v vsaki OOK in po eden tudi v večjih osrednjih knjižnicah.
- Urediti možnosti za e-poslovanje kot predpogoj za ustvarjanje virtualne knjižnice.
- Zagotoviti permanentno izobraževanje in koordinacija dela IKT strokovnjakov
- Usposabljati knjižničarje za kreiranje in uporabo elektronskih virov.

9.9 UPORABA KNJIŽNICE

Je povezana z vsemi prej navedenimi pomanjkljivostmi, katerih učinki pa niso raziskani, zato je tu navedena problematika v večini primerov zbir verjetnih domnev.

Nepoznan, a domnevno majhen učinek prireditev na rast članstva in razvoj bralne kulture.
Prenizka seznanjenost prebivalstva z namenom, koristjo knjižnice.
Nizko članstvo (skrajšan povzetek prejšnjih pomanjkljivosti):

- Premalo knjižnic
- Slabo razvite knjižnice, nezanimive za posamezne skupine prebivalcev
- Premalo relevantnih informacij
- Premalo dobrih (po literarnih, umetniških in strokovnih kriterijih) ali pravih (po identificirani potrebi) knjig
- Premalo neknjižnega gradiva
- Slabo (informacijsko) pismeni uporabniki
- Slabo (informacijsko) pismeni prebivalci
- Omejevanje (svobode) izbire
- Množičnost namesto kakovosti
- Delo brez cilja
- Napačni cilji
- Odsotnost cilja: razvijanje pismenosti
- Premalo sodelovanja
- Pomanjkljiva integracija potreb
- Pomanjkanje koordinacije dela služb
- Pomanjkanje samovrednotenja

Nepoznane potrebe tujih državljanov.
Natančnost pri navajanju podatkov o obisku in izposoji.
Velik obisk in izposoja glede na pogoje.
Izstopajoča izposoja na obiskovalca.

9.9.1 Predlogi za izboljšanje stanja:

A. Administrativni ukrepi na državni in lokalni ravni

- Oblikovanje listine: Uporabnikove knjižnične pravice.
- Oblikovanje listine: Otrokove knjižnične pravice.
- Seznanjanje javnosti s pravicami in koristmi.

B. Strokovna podpora

- Vrednotenje doseganja ciljev knjižnice in njihovih storitev z vidika uporabnikovega zadovoljstva.
- Nacionalna raziskava o uporabnikih in uporabi splošnih knjižnic.
- Izobraževanje knjižničarjev informatorjev za prepoznavanje potrebe, izbor iskalne strategije in izbor gradiva, za kritično vrednotenje informacij (posebne informacijske službe v območnih knjižnicah).

C. Organizacijski ukrepi

- Povezovanja z ustanovami, ki na lokalni ravni skrbijo za otroke.
- Praznovanje 20. novembra, mednarodnega dne otrokovih pravic.
- Razvijati etičen in profesionalen odnos do uporabnikov.
    - Knjižničar bo varoval pravice uporabnikov.
    - Uporabnika bo obravnaval s spoštovanjem in dobrim mnenjem.
    - Omogočal dostop do informacij ne glede na obliko sporočila.
    - Knjižničarjeva vloga bo uporabnikom jasno predstavljena.
    - Knjižničar mora spoštovati ostale stroke.
    - Knjižničar mora podpirati cilje knjižnice.

- Izboljšanje predstavljanja knjižničnega gradiva*:*
    - Popolnejša vsebinska obdelava gradiva (poleg vsebine, tudi njen namen in zahtevnost: ključne besede, povzetki).
    - Predstavljanje kakovostnega zahtevnejšega gradiva (priporočilne razstave, tematske predstavitve različnih oblik, pogovori, klubi bralcev, informativni priporočilni seznami s povzetki, svetovanje, pomoč pri izbiri in podobno).
    - Za uporabnike zanimiva ureditev knjižnične zbirke, ki odkriva nova področja, povezave med področji, menjavanje posebne ponudbe in podobno.
    - Popolna predstavitev lokalnih knjižničnih zbirk v katalogih.
    - Dostopnost vzajemnega kataloga.
    - Predstavitev knjižničnih zbirk na spletnih straneh knjižnice.
    - Izraba domoznanskega gradiva za popularizacijo branja in razvijanje raziskovanja.
    - Informacijsko opismenjevanje uporabnikov.
    - Izboljšanje kroženja knjižničnega gradiva:
    - Brezplačna dostopnost (tudi brezplačno članstvo) vseh osnovnih storitev v vseh izposojevališčih na območju osrednje knjižnice ne glede na občinsko pripadnost uporabnika.
    - Povečanje dostopnosti medknjižnične izposoje z opustitvijo neposrednega plačevanja stroškov poštnine.
    - Omogočanje izposoje z eno člansko izkaznico (najmanj) v vsakem izposojevališču na območju osrednje knjižnice.
    - Omogočanje vračanje izposojenega gradiva v vsakem izposojevališču na območju osrednje knjižnice, ne glede na mesto izposoje znotraj območja osrednje knjižnice.
    - Namestitev nabiralnikov za vračanje gradiva zunaj odpiralnega časa knjižnice.
    - Omogočanje uporabe storitev na daljavo.
    - Povečanje kolekcijske izposoje na lokacije posameznih ciljnih skupin.
    - Povečanje menjavanje zbirk gradiva med izposojevališči.
    - Razvijanje dela s ciljnimi skupinami.
    - Ponudba nadstandardnih (plačljivih) storitev, npr., vračanje na domu, priprava selektivnih bibliografij.
    - Predstavljanje značilnosti knjižnice.

10 SPLOŠNE KNJIŽNICE IN KNJIŽNIČNI SISTEM

10.1 Povezovanje z drugimi vrstami knjižnic in drugimi ustanovami

Splošne knjižnice se znotraj knjižničnega sistema Slovenije premalo povezujejo z drugimi vrstami knjižnic. Načrtovanje skupnega dela s šolskimi knjižnicami in usklajevanje nabavne politike z njimi je prej izjema kakor pravilo. Značilen primer za to je področje informacijske pismenosti, kjer med šolskimi, splošnimi in visokošolskimi knjižnicami ni usklajenih programov ali dogovorjene delitve dela. Zato se vse vrste knjižnic ukvarjajo s šolajočo se populacijo, čeprav bi bilo mogoče s sodelovanjem koristneje izrabiti obstoječe vire knjižnic. Tako bi se splošne knjižnice lahko bolj posvetile informacijskemu opismenjevanju odraslih in projektom za skupine s posebnimi potrebami. Predvsem pa starostnikom, to je prebivalstvu nad 65 let, ki jih ne pokriva nobena druga institucija in so socialno vse bolj osamljeni.

Povezovanje med različnimi vrstami knjižnic je tuje tudi državni upravi, saj na primer projekt Rastem s knjigo, ki ga je v letošnjem letu finančno podprlo Ministrstvo za kulturo in se izvaja ob podpori Ministrstva za šolstvo in šport, ni pritegnil k sodelovanju šolskih knjižnic.

Dobrodošle bi bile tudi povezave med splošnimi in visokošolskimi knjižnicami, saj v zadnjih desetletjih opažamo, da se posamezne dejavnosti, ki so bile najprej omejene na okolje akademskih knjižnic, širijo v okolje splošnih knjižnic. Tipičen primer za to so elektronski viri in storitve. S povečevanjem števila visokošolskih zavodov zunaj univerzitetnih mest, pa imajo splošne knjižnice vedno zahtevnejše uporabnike in (v primeru, da bo prišlo med visokošolskimi zavodi in splošnimi knjižnicami do pogodb o izvajanju knjižnične dejavnosti) naloge.

Trendu po skupnem delovanju kulturnih ustanov oziroma ustanov, ki delujejo na področju kulturne dediščine, to je knjižnic, muzejev in arhivov, ki je v zadnjih letih postal opazen v svetu, so se pridružile tudi slovenske splošne knjižnice. Projekt KAMRA, ki pri nas pokriva to področje so izvedle osrednje območne knjižnice in nacionalna knjižnica. Ker projekt ni v celoti financiran s strani Ministrstva za kulturo, se postavlja vprašanje, ali je smiselno, da le splošne knjižnice finančno in organizacijsko vzdržujejo orodje, ki je namenjeno tudi drugim.

10.2 Zagotavljanje enotnih strokovnih osnov za delovanje mreže splošnih knjižnic

Splošne knjižnice lahko dosegajo dobre rezultate na področju izposoje gradiva zaradi vključenosti v nacionalni vzajemni bibliografski sistem. Rast izposoje gradiva sicer sovpada z rastjo števila zaposlenih, vendar tudi z vključitvijo knjižnic v vzajemni bibliografski sistem. Prihranek časa zaradi prevzemanja zapisov in avtomatizacija posameznih delovnih procesov, so omogočili knjižnicam, da so lahko ustregle povečanim potrebam uporabnikov po knjižničnem gradivu. Tehnološke in programske podpore, ki jo knjižnicam za vzdrževanje sistema COBISS zagotavlja Institut informacijskih znanosti, danes splošne knjižnice praviloma ne predstavljajo kot svoje infrastrukture, stroški zanjo pa se tudi v nacionalnem merilu prikazujejo ločeno. Podobno je s strokovnimi osnovami in smernicami za delovanje nacionalnega vzajemnega bibliografskega sistema, za katere je zadolžena nacionalna knjižnica.
Medtem ko je država podprla vzpostavitev, razvoj in vzdrževanje računalniške in komunikacijske infrastrukture s financiranjem samostojnega javnega zavoda, pa so naloge,

povezane s strokovnimi rešitvami pripadle nacionalni knjižnici brez potrebne dodatne kadrovske oziroma finančne podpore. Seveda obseg nalog, ki jih nalaga nacionalni knjižnici Zakon o knjižničarstvu in podzakonski akti, bistveno presega problematiko nacionalnega vzajemnega bibliografskega sistema. Pričujoča študija kaže opazno potrebo po strokovnih navodilih oziroma priporočilih na vseh področjih delovanja splošnih knjižnic. Na področju razvoja splošnih knjižnic smo se znašli v položaju, ko bo treba za izboljšanje kakovosti delovanja knjižnic najprej podpreti teoretično strokovno in raziskovalno delo.

Pričujoča študija kaže potrebo po strokovnih navodilih oziroma priporočilih na vseh področjih delovanja splošnih knjižnic.

Nacionalna knjižnica zaradi novih nalog, ki jih ji nalaga nova zakonodaja (Zakon o knjižničarstvu, Zakon o obveznem izvodu publikacij), teh nalog brez ustrezne kadrovske zasedbe ne more v celoti in tekoče izvajati. Splošne knjižnice se s takimi nalogami tradicionalno niso ukvarjale, niti zanje ne kažejo interesa. Prav tako izvajanja teh nalog ne moremo pričakovati od Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, ki je neprofesionalno društvo. Uveljavljanje enotnih strokovnih načel in rešitev otežuje tudi splošna družbena klima, v kateri se demokratičnost enači z nepriznavanjem in relativiziranjem strokovnih avtoritet in dosežkov.

Če država s financiranjem IZUMa zagotavlja tehnološki podporo mreži splošnih knjižnic, mora zagotoviti tudi izvajanje strokovne podpore in razvoja. Ministrstvo za kulturo ne daje NUK potrebne finančne podpore za izvajanje teh nalog.

10. 3 Predlogi NSKD za boljše delovanje sistema:

A. **Če hočemo še naprej na enotnih strokovnih osnovah razvijati mrežo splošnih knjižnic, potem je treba raziskavam in razvoju na teoretičnem, strokovno-znanstvenem področju nameniti ustrezna finančna sredstva in zaposliti potrebne delavce. Projektno delo na tem področju dolgoročno ni možno, saj zahteva visoko izobražene, specializirane in izkušene raziskovalce. Nacionalni svet za knjižnično dejavnost naj zato posreduje pri Ministrstvu za kulturo, da bo NUKu omogočilo izvajanje teh zakonskih nalog in sicer tako, da bo**
   - **za njihovo izvajanje določilo namenska sredstva in**
   - **omogočilo NUK udeležbo na razpisih za projekte, ki jih pripravlja MK.**

B. **Koordinacija strokovnega dela in izdelava strokovnih priporočil za celotno mrežo splošnih knjižnic se ne more odvijati improvizirano v okviru društev ali ad hoc sestavljenih delovnih skupin, temveč je treba določiti subjekte, ki bodo imeli jasne pristojnosti na določenih strokovnih področjih. Predlagamo, da NSKD oblikuje ustrezne predloge.**

C. **NSKD naj opozori pristojna ministrstva, naj upoštevajo veljavno zakonodajo in sprejmejo manjkajoče podzakonske akte ter omogočijo vsem subjektom izvajanje z zakonom predpisanih nalog.**

D. **NSKD naj da vladi pobudo za sprejem strategije razvoja celotnega knjižničnega sistema (to je vseh vrst knjižnic). Pri izdelavi strategije naj vlada upošteva mnenje stroke.**

E. **Projekti, ki jih splošnim knjižnicam financirajo ministrstva, naj bodo vsebinsko v okviru nacionalnih programov in strategij ter usklajeni s trendi razvoja knjižničarstva v svetu in zahtevami strokovnih standardov. Izdela in objavi naj se metodologija vrednotenja zaključenih projektov. Projekti lokalnega pomena naj bodo (so)financirani v zagonski fazi, projekti nacionalnega pomena pa naj se podpirajo dolgoročno.**